

**INFORMACIJA O SPROVOĐENJU AKCIONOG PLANA
STRATEGIJE ZA INTEGRACIJU OSOBA S INVALIDITETOM U CRNOJ GORI
ZA 2012. GODINU**

Podgorica, mart 2013. godine

UVOD

Informacija o sprovođenju Akcionog plana Strategije za integraciju osoba s invaliditetom u Crnoj Gori za 2012. godinu obuhvata pregled mjera i aktivnosti realizovanih u oblasti: zdravstvene zaštite, socijalne zaštite i penzijsko invalidskog osiguranja, oblasti obrazovanja, profesionalnog osposobljavanja i zapošljavanja, pristupačnosti, kulture, sporta i rekreacije, kao i oblasti koja se odnosi na položaj organizacija osoba sa invaliditetom u civilnom društvu.

U izradi ove Informacije učestvovala je međuresorna radna grupa, u čijem sastavu se, pored predstavnika relevantnih ministarstava i državnih organa, nalaze i predstavnici organizacija osoba sa invaliditetom. Ovim je ispoštovana potreba za integrisanjem pitanja invaliditeta u sve sektore, kroz učešće krajnjih korisnika, kako u kreiranju politike koja se odnosi na osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori, tako i u praćenju realizacije zacrtanih mjera i aktivnosti.

Shodno navedenom, u Informaciji su, pored aktivnosti državnih organa i institucija, predstavljene aktivnosti NVO sektora koji se bavi osobama sa invaliditetom, bez obzira da li su rađene u partnerskoj saradnji sa državnim organima, ili samostalno.

Kao i prošle godine, u uvodnom dijelu napominjemo da je, kao najveći napredak u izvještajnom periodu, označen veliki broj kampanja za podizanje svijesti građana, kao i velika medijska pokrivenost svih dešavanja koja se odnose na osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori, koji kontinuirano doprinose njihovoj boljoj inkluziji. Istovremeno, kao najveći problemi sa kojima se osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori svakodnevno suočavaju, je i dalje prisustvo arhitektonskih barijera, koje ometaju pristupačnost javnim i objektima u opštoj upotrebi, što je osnovni uslov za punu integraciju osoba sa invaliditetom u svojim sredinama.

Ova Informacija sadrži sve aktivnosti od značaja za osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori, na osnovu kojih će Vlada Crne Gore i šira javnost imati uvid u napredak postignut u svim oblastima, koje se odnose na osobe sa invaliditetom u 2012. godini.

ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Prema Zakonu o zbirkama podataka u oblasti zdravstva, Registar o zdravstvenoj zaštiti djece i omladine sa smetnjama u psihofizičkom razvoju i psihosocijalnim smetnjama, predstavlja registar bolesti od većeg socio-medicinskog značaja, pa je Ministarstvo zdravlja na prijedlog Instituta za javno zdravlje, donijelo Pravilnik o bližem sadržaju, obliku i načinu vođenja registara bolesti od većeg socio-medicinskog značaja, zaraznih bolesti i drugih stanja vezanih za zdravlje stanovništva, koji je objavljen u „Službenom listu CG“, br. 24/12. U toku je obrazovanje radne grupe za izradu Pravilnika o sadržaju, obliku i načinu vođenja zdravstvene zaštite djece i omladine sa smetnjama u psihofizičkom razvoju i psihosocijalnim smetnjama, u čijem će sastavu biti predstavnici Ministarstva rada i socijalnog staranja i Ministarstva prosvjete.

Izmjenama i dopunama Zakona o zdravstvenom osiguranju („Sl.list CG“, br.14/12), proširen je obim prava i broj korisnika zdravstvene zaštite, a posebno je propisano da se: „Osiguranim licima obezbjeđuju zdravstvene usluge u punom iznosu iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja za:

1. prevenciju bolesti usta i zuba za lica oboljela od epilepsije, multiple skleroze, mišićne distrofije, cerebralne paralize, paraplegije i kvadriplegije, mentalno oboljelih i lica ometenih u razvoju u skladu sa kriterijumima regulisanim posebnim propisima, slijepih i gluvonijemih lica;
2. preglede, dijagnostiku i liječenje na sekundarnom i tercijarnom nivou zdravstvene zaštite, medicinski dio specijalizovane rehabilitacije, medicinska sredstva i medicinsko-tehnička pomagala, kućno liječenje kod hroničnih stanja i kućnu fizioterapiju i lijekove za sljedeća stanja, bolesti i njihove komplikacije: - lica oboljela od multiple skleroze, mišićne distrofije, cerebralne paralize, paraplegije i kvadriplegije, lica sa urođenim nedostatkom gornjih ili donjih ekstremiteta, kao i lica sa teškim oštećenjem od najmanje 70% u smislu posebnih propisa; mentalno oboljelih lica i lica ometenih u razvoju u skladu sa kriterijumima regulisanim posebnim propisima; slijepih i gluvonijemih lica;”.

Prema Pravilniku o indikacijama i načinu korišćenja medicinske rehabilitacije u zdravstvenim ustanovama koje obavljaju specijalizovanu rehabilitaciju, pomenuta osigurana lica koriste istu u međunarodno priznatoj zdravstvenoj ustanovi „Dr Simo Milošević“ u Igalu, koja je sastavni dio Mreže i sa kojom Fond ima zaključen ugovor o pružanju zdravstvenih usluga iz oblasti medicinske rehabilitacije. Upravo zbog toga, Ministarstvo zdravlja, za sada, ne planira izradu elaborata o opravdanosti izgradnje rehabilitacionog centra za osobe sa invaliditetom.

Tokom realizacije projekta „Stop diskriminaciji osoba sa paraplegijom“ koji je finansiran od strane Evropske unije, Udruženje paraplegičara Nikšić realizovalo je više okruglih stolova, od kojih je na jednom tema bila „Zakonska regulativa banjsko-klimatskog liječenja za osobe sa paraplegijom“. Jedan od ciljeva na okruglom stolu je bio promjena zakonske regulative u cilju trajnog rješavanja prava na banjsko-klimatsko liječenje osoba sa invaliditetom u zdravstvenim ustanovama, koje obavljaju specijalizovanu rehabilitaciju, odnosno povećanja obima ovog prava. Na okruglom stolu je bilo prisutno 20 učesnika, kako predstavnika NVO sektora, tako i Vladinih organa i državnih institucija.

U oblasti pristupačnosti Javnih zdravstvenih ustanova licima sa invaliditetom u 2012. godini je: završena rekonstrukcija i adaptacija zgrade DZ Bijelo Polje, pri čemu su ispoštovani aktuelni standardi i propisi koji regulišu pristupačnost; u toku su radovi na rekonstrukciji Poliklinike KCCG u Podgorici, a Domu zdravlja Tivat donirana su novčana sredstva od strane Regije Friuli Venecija Džulija, za ugradnju lifta. Nakon ugradnje lifta, i službe na spratu će

biti dostupne pacijentima sa smanjenom pokretljivošću. Ministarstvo zdravlja će u 2013. godini, na inicijativu organizacija osoba sa invaliditetom, ponoviti analizu pristupačnosti javnih zdravstvenih ustanova.

U oblasti zdravstvene zaštite djece sa smetnjama u razvoju, potrebno je istaći da su u domovima zdravlja u Crnoj Gori formirani regionalni Centri za podršku djeci sa smetnjama u razvoju. U 2012. godini ukupan broj zdravstvenih usluga (preventivnih tretmana, kurativnih tretmana, posjete logopedu, posjete psihologu) je bio: u Podgorici – 14.133; Beranama -14.179 (uključujući i usluge fizioterapeuta); Rožajama – 361; Baru – 1516; Herceg Novom – 525 (prvih pregleda - 103, kontrolnih pregleda - 422).

U toku reforme primarne zdravstvene zaštite od 2005. godine do 2011. godine, 246 timova izabranih doktora (246 izabranih doktora i 280 medicinskih sestara) je završilo doedukaciju. Na edukaciji su dva modula bila posvećena komunikaciji i odnosu na relaciji tim izabranog doktora (doktor i medicinska sestra) i pacijent.

Mjera koja je usmjerena na edukaciju zdravstvenih radnika, na svim nivoima zdravstvene zaštite, za upotrebu gestovnog govora, nije završena, ali je u toku priprema za izradu metodologije za ovu aktivnost.

U dijelu koji se odnosi na obezbjeđivanje pristupačnih ambulanti za osobe za invaliditetom, važno je istaći da Dom zdravlja Pljevlja ima ginekološki hidraulični sto, a time i ginekološku ambulantu pristupačnu ženama sa invaliditetom, koji je nabavljen 2010. godine, zahvaljujući projektu Udruženja paraplegičara Pljevlja. Kod upućivanja poziva stomatološkim ambulantama za sklapanje ugovora za stomatološke usluge, jedan od uslova je da je ambulanta dostupna osobama sa invaliditetom.

SOCIJALNA ZAŠTITA I PENZIJSKO-INVALIDSKO OSIGURANJE

U okviru IPA 2010 finansiranom od strane Evropske unije, sprovodi se i Reforma sistema socijalne i dječje zaštite Crne Gore: Unapređenje socijalne inkluzije, koju sprovodi Ministarstvo rada i socijalnog staranja i Ministarstvo prosvjete, uz podršku UN agencija UNICEF i UNDP. U sklopu projekta, urađena je i baza podataka sa indikatorima vezanim za dječju zaštitu, sa ciljem unapređenja prikupljanja podataka od važnosti za sistem dječje zaštite. Na zahtjev Ministarstva rada i socijalnog staranja, UNICEF je obezbijedio i server na koji je softverska aplikacija instalirana. Takođe, IT kompanija je izradila kompletnu tehničku dokumentaciju koja je predata Ministarstvu rada i socijalnog staranja u julu 2012. Informatička agencija je u 2012. godini obezbijedila umrežavanje lokalnih sa centralnim registrom. Softversko rješenje je prezentovano na tri regionalna konsultativna treninga za oko 50 profesionalaca centara za socijalni rad. Treninzima su prisustvovali i predstavnici MONSTAT-a i Ministarstva rada i socijalnog staranja. Na osnovu komentara sa treninga softver je i unaprijeđen.

Redovnim korišćenjem izrađenog rješenja, velika količina podataka će biti na raspolaganju za unaprijeđeni monitoring efektivnosti mjera i usluga dječje zaštite. Raspoloživi podaci će služiti za planiranje politika i prakse, kao i ukazati na oblasti u kojima su neophodna poboljšanja. Nastavak ovog projekta koji se odnosi na uspostavljanje baze za odrasla lica planiran je za 2014. godinu.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja je izradilo tekst Predloga zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti koji je usvojila Vlada Crne Gore 26.07.2012. godine i koji se trenutno nalazi u skupštinskoj proceduri. Predlogom zakona

realizuju se opredeljenja koja podrazumijevaju, između ostalog, podsticanje razvoja raznovrsnih i uvođenje novih usluga socijalne i dječije zaštite u zajednici i uključivanje u sferu pružanja usluga što više različitih aktera. Predlogom zakona predviđa se propisivanje minimalnih standarda za pružanje usluga socijalne i dječije zaštite.

Utvrđen je postupak za dobijanje licence za organizacije i stručne radnike iz oblasti socijalne i dječije zaštite. Utvrđen je postupak akreditacije programa obuke, odnosno programa pružanja usluga, u kome se ocjenjuje da li program obuke, odnosno program pružanja usluga, ispunjava utvrđene standarde za akreditaciju.

Novina koja je uređena Predlogom zakona je i da pravo na ličnu invalidninu ima lice sa teškim invaliditetom, čime se eliminiše mogućnost diskriminacije lica s invaliditetom u odnosu na vrijeme nastanka invalidnosti i godina života. Uređeno je da pravo na dodatak za djecu imaju troje djece u porodici umjesto postojećeg rješenja gdje to pravo ostvaruje prvo troje djece u porodici. Takođe, uređeno je da se za djecu korisnika materijalnog obezbjeđenja isplaćuje naknada po osnovu dodatka za djecu do devet mjeseci po prestanku prava, ukoliko njihovi roditelji, staratelji zasnuju radni odnos na osnovu preduzetih mjera aktivacije. Propisani su novi uslovi za refundaciju naknade zarade i naknada zarade za porodijsko i roditeljsko odsustvo, kojim će se uspostaviti bolja kontrola korišćenja budžetskih sredstava.

U 2012. godini prikupljeni su detaljni podaci o glavnim elementima pristupačnosti ustanova socijalne i dječije zaštite u cilju planiranja sredstava za njihovu adaptaciju u skladu sa standardima pristupačnosti. U centrima za socijalni rad Pljevlja, Rožaje, Plav, kao i na svim adaptiranim objektima u JU Zavodu "Komanski most", osim u upravnoj zgradi, kao i novim objektima u JU Centru za djecu i mlade "Ljubović", urađene su pristupne rampe. Istovremeno, ostali objekti u kojima su smješteni centri za socijalni rad, imaju završenu projektnu dokumentaciju za adaptaciju prilaza i samih zgrada, od kojih će se dio realizovati u narednom periodu.

U 2012. godini, Uprava za imovinu je, shodno zaključku sa sjednice Savjeta za brigu o licima sa invaliditetom, završila radove u zgradi Vektre, u kojoj je adaptiran i prilagođen jedan toalet za potrebe lica sa invaliditetom.

Urađen je Predlog plana transformacije Dječjeg doma u Bijeloj, jedine ustanove u Crnoj Gori za smještaj djece bez roditeljskog staranja, kako bi se smanjio pritisak na instituciju i djeca vratila u porodice, izmjestila u alternativne oblike zaštite, tj. hraniteljsku porodicu ili druge usluge u okviru lokalne zajednice. U tom cilju, velika pažnja posvećena je i promociji hraniteljstva. Do sada su održane četiri edukacije, kojima je obuhvaćen veliki broj stručnih radnika iz ustanova socijalne zaštite i intenzivirane su aktivnosti na usvajanju standarda koji će bliže definisati uslugu hraniteljstva, organizovanje kampanje za podizanje svijesti javnosti o prednostima i značaju hraniteljstva, kao i edukacije socijalnih radnika za odabir hraniteljskih porodica i rad sa njima. Kompletanu obuku o hraniteljstvu prošlo je 20% ukupne stručne radne snage centara za socijalni rad.

Što se tiče JU Zavoda „Komanski most“, u skladu sa planiranim mjerama sprovedene su aktivnosti vezano za adaptaciju paviljona za smještaj korisnika, adaptirana je i trpezarija, kuhinja, kao i magacinski prostor. Osim navedenog, izvršeno je bušenje bunara i postavljen sistem za navodnjavanje. Urađena je kotlarnica za centralno grijanje, a u pripremi je i ugradnja centralnog grijanja, za koje je takođe urađena projektna dokumentacija. Postavljena je javna rasvjeta u krugu i oko Zavoda, kao i video nadzor. Takođe, završeno je i opremanje senzorne sobe u paviljonu A, opremanje sobe za izolaciju u paviljonu B, kao i opremanje sale za fizikalnu rehabilitaciju.

Kada je u pitanju uvećanje kadrovskih potencijala dodatnim zapošljavanjem, za posljednje dvije godine broj zaposlenih se povećao za 25 od čega 7 medicinskih sestara-tehničara, 1 dipl. fizioterapeut, 1 pedagog-vaspitač na određeno vrijeme, 1 dipl. psiholog-pripravnik, 1 šef računovodstva, 12 njegovateljica,

1 radnik u vešeraju, 1 radnik na održavanju higijene, a isto tako, očekuje se i da početkom 2013. godine počne sa radom jedan broj pripravnika, što će takođe podignuti kvalitet usluge u Zavodu.

Kontinuirano i redovno se odvija obuka svih zaposlenih u Zavodu za rad sa djecom i odraslima, a svakog mjeseca se na redovnim sastancima sa nadležnim centrima za socijalni rad održavaju sastanci, na kojima se razmatraju sva pitanja od značaja za svakog korisnika smještaja u Zavodu. Tako se redovno prati njihovo zdravstveno stanje, upravo je završena sezonska vakcinacija protiv gripa, kao i sva druga pitanja od značaja za svako lice sa invaliditetom, koje se nalazi u Zavodu. U toku 2012. godine zaposleni u Zavodu su učestvovali na više seminara posvećenih problematici osoba sa invaliditetom, a uz pomoć UNICEF-a specijalno za njih je obezbijedena edukacija na temu rada sa djecom i odraslima sa autizmom.

U cilju promocije i jačanja svijesti o reformi sistema socijalne i dječje zaštite kreiran je Internet portal (inkluzija.me), za razmjenu iskustava znanja i informacija između pružalaca usluga socijalne zaštite, korisnika i ostalih zainteresovanih strana.

Osim portala Inkluzija.me koji obuhvata oblast socijalne zaštite, Disabilityinfo.me je portal koji je pokrenulo Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore u saradnji sa Ministarstvom za informaciono društvo i telekomunikacije 2011. godine. Disabilityinfo.me je jedini portal na Internet prostoru Crne Gore koji obrađuje sve teme koje se tiču invaliditeta. Na njemu se nalaze informacije o najznačajnijim oblastima života osoba s invaliditetom, kao što su: obrazovanje, zapošljavanje, samostalni život, pristupačnost, ljudska prava, zdravlje i sl. Portal je zasnovan na načelima propisanim UN Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom. Tokom 2012. godine, portal je ažuriran i uređivan od strane UMHCG.

U sklopu projekta „Reforma sistema socijalne i dječje zaštite – unapređenje socijalne inkluzije“ koji finansira EU iz sredstava IPA 2010, urađen je „Pregled lokalnih usluga socijalne zaštite u Crnoj Gori u 2012. godini“. U ovom dokumentu su predstavljeni podaci, koji su dobijeni od predstavnika lokalnih ustanova i organizacija koje se bave pružanjem usluga socijalne zaštite, centara za socijalni rad, ustanova socijalne zaštite, nevladinih organizacija i opštinskih organizacija Crvenog krsta. Rezultat istraživanja je baza podataka o lokalnim uslugama socijalne zaštite u Crnoj Gori, koja sadrži podatke o 127 lokalnih usluga u 17 opština: Bar, Berane, Bijelo Polje, Budva, Cetinje, Danilovgrad, Herceg Novi, Kotor, Mojkovac, Nikšić, Plav, Pljevlja, Podgorica, Rožaje, Šavnik, Tivat i Ulcinj.

Najviše je identifikovano usluga za stare, djecu za smetnjama u razvoju i osobe za invaliditetom. Prema podacima dobijenim ovom analizom, najveći broj identifikovanih lokalnih usluga socijalne zaštite bavi se starima (21.9%), djecom sa smetnjama u razvoju (20.3%) i osobama sa invaliditetom (17.2%). Drugu grupu čine usluge za zavisnike i žrtve porodičnog nasilja (ukupno 17.2%). Ostali dio usluga namijenjen je za djecu, mlade i žene. Istraživanjem je identifikovano 22 usluge za osobe sa invaliditetom, koje se odnose na: usluge personalne asistencije, pomoć u kući, savjetodavno-terapijske usluge, posredovanje u zapošljavanju i dnevni boravak. Ove usluge sprovode se u osam opština: Bar, Berane, Bijelo Polje, Cetinje, Mojkovac, Nikšić, Pljevlja i Podgorica.

U okviru projekta pod nazivom „Unapređivanje i ostvarivanje prava i interesa osoba sa tjelesnim invaliditetom i popravljavanje kvaliteta njihovog življenja“ finansiranog iz sredstava po osnovu raspodjele dijela prihoda od igara na sreću, Udruženje paraplegičara Crne Gore je u 2012. godini nastavilo sa servisom pružanja pomoći u kući licima sa invaliditetom u stanju socijalne potrebe. U periodu od marta do kraja decembra 2012. godine, 10 lica sa invaliditetom u stanju socijalne potrebe su dva puta nedjeljno besplatno dobijali pomoć u kući. Pomoć se sastojala u pružanju usluga u čišćenju kuće, peglanju, spremanju hrane, pomoći za odlazak kod ljekara, kupovini i oblačenju. Usluge su pružale dvije osobe, posebno obučene za ovaj vid podrške licima sa invaliditetom.

U okviru pomenutog projekta, članovi Udruženja paraplegičara Crne Gore koristili su usluge besplatne pravne pomoći. Prosječno se, na mjesečnom nivou, Udruženju pisanim ili usmenim putem, obraćalo 18 osoba. Najveći broj zahtjeva se odnosio na pomoć u ostvarivanju prava na subvencioniranje računa za električnu energiju, prava iz penzijskog invalidskog osiguranja, prava iz socijalne i dječje zaštite, ostvarivanje prava iz zdravstvenog osiguranja, kao i postupak ostvarivanja prava na ortopedsku pomagala.

Takođe, u okviru istog projekta, Udruženje paraplegičara Crne Gore je obezbijedilo sredstva za nastavak rada informativnog servisa, koji je svakodnevno bio na raspolaganju članovima Udruženja i pružao informacije iz različitih oblasti života ovih lica. U najvećem broju slučajeva, članovi su tražili informacije u vezi stanja pristupačnih objekata, posebno ugostiteljske i kulturne namjene, kao i informacije u vezi stanja pristupačnosti javnih površina. Pored toga, tražili su informacije u vezi mogućnosti ostvarivanja prava na polaganje vozačkog ispita, zatim dobijanje besplatnih karata za pozorište i sportske događaje, kao i mogućnost putovanja u inostranstvo, pod povoljnijim uslovima.

OBRAZOVANJE

U Ministarstvu prosvjete je u toku posljednje provjeravanje prikupljenih podataka od strane ICT sektora, kroz MEIS web aplikaciju (Montenegrin Education Information System – Informacioni sistem obrazovanja Crne Gore). Urađena je dopuna podataka koji se traže od škola, po osnovu nekoliko kriterijuma: smetnja i teškoća u razvoju, Individualni razvojno-obrazovni program, rješenje o usmjeravanju. Takođe, evidencija se vodi na osnovu rješenja koje komisije dostavljaju i u ovom trenutku je usmjereno 1109 djece sa posebnim obrazovnim potrebama.

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore u oblasti visokog obrazovanja, u okviru Programa za obrazovanje, posjeduje bazu korisnika usluga koji su studenti s invaliditetom, u ovom trenutku njih 38. Bazu čine: lični dokumenti studenata, potvrda o studiranju i položenim ispitima i medicinska dokumentacija ili kopija rješenja o kategorizaciji.

U okviru projekta "Reforma sistema socijalne i dječije zaštite - Unapređenje socijalne inkluzije" koji je podržan kroz program IPA 2010, kao Komponenta 1 se sprovodi projekat Servisi inkluzivnog obrazovanja (Ministarstvo prosvjete). Projekat Servisi inkluzivnog obrazovanja ima za cilj da ojača institucionalne kapacitete i razvije ljudske resurse u novoformiranim Resursnim centrima za posebne obrazovne potrebe. Za potrebe projekta obezbijeđen je radni prostor, dvije kancelarije koje se nalaze u zgradi Ministarstva. Urađena je situaciona i analiza potreba za treninzima. Svi trening programi akreditovani su kod Odsjeka za profesionalni razvoj nastavnika Zavoda za školstvo. Formirana je koordinaciona grupa za transformacioni proces u tri resursna centra: Kotor, Podgorica, 1. jun. U toku je proces usmjeren na poboljšanje statuta, opis novih poslova u skladu sa novim uslugama koje će resursni centri pružati (aktivnosti u okviru mobilnih timova, održavanje obuka za redovne škole, podrška djeci i porodicama, rani razvoj djece sa konkretnim smetnjama u razvoju). U Resursnom centru 1. jun teče obuka za primjenu PECS (komunikacijske sličice) metode, uz praćenje i direktnu podršku za primjenu istog u samoj ustanovi. Takođe, inicijalne informacije o ovom metodu su dobili i ostali resursni centri. RC "Podgorica" je prošao trening za ranu intervenciju za djecu sa tjelesnim i smetnjama vida. U finalnoj je fazi izrada Nastavnog plana i programa za autizam koji će biti upućen na usvajanje Nacionalnom savjetu za

obrazovanje. Predstavници Ministarstva, Ispitnog centra, resursnih centara u okviru studijske posjete razmijenili iskustva sa resursnim centrima u Španiji.

Zavod za školstvo/Odsjek za kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika izdaje Katalog programa stručnog usavršavanja nastavnika i u Katalogu za 2011/12. školsku godinu ponuđeno je 25 programa čiji je raspon od filosofije inkluzije do rada sa specifičnim smetnjama u razvoju.

U okviru projekta "Reforma sistema socijalne i dječje zaštite: Unapređenje socijalne inkluzije" odnosno njegove treće komponente "Reforma sistema dječje zaštite", organizovane su sljedeće aktivnosti u cilju podrške radu komisija za procjenu i usmjeravanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama u sistem vaspitanja i obrazovanja: - Analiza nacrtu Pravilnika o radu komisija, predstavljanje Pravilnika o radu komisija članovima komisija, po dvije monitoring posjete svakoj od komisija. Na osnovu izvještaja prepoznato je da se komisije susrijeću sa nekim zajedničkim, ali i vrlo specifičnim problemima u vezi sa: komunikacijom komisija sa roditeljima; potrebom za povećanjem znanja o problemima djece sa autizmom; važnost konkretnih uputstava i sugestija koje komisije šalju školama; pristup u usmjeravanju da je inkluzija u redovnim školama prvi izbor; nedostatak defektologa u nekim komisijama što im čini otežavajuću okolnost za procjenu i instrukcije.

U cilju osnaživanja kapaciteta sistema obrazovanja u navedenim oblastima, nastavlja se edukacija i podrška za komisije za usmjeravanje. Naime, Ministarstvo prosvjete u partnerstvu sa UNICEF-om u Crnoj Gori trenutno sprovodi projekat "Podrška posebnim odjeljenjima za inkluzivno obrazovanje". Jedna od aktivnosti ovog projekta je bila obuka za članove komisija za usmjeravanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama koja obuhvata teme: Značaj vođenja evidencije o djeci sa posebnim obrazovnim potrebama; Unapređenje komunikacije sa roditeljima; Usmjeravanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama u stručne škole.

Školske 2011/2012. godine realizovan je projekat "Mreže podrške inkluzivnom obrazovanju". On je bio usmjeren da podstakne inkluziju djece iz posebnih odjeljenja u okviru redovnih škola kroz zajedničke aktivnosti na nivou škole i drugih aktera. Takođe, cilj je bio i da se razviju operativni programi saradnje i primijene procedure među akterima čije se aktivnosti odnose na rad sa djecom sa posebnim obrazovnim potrebama. U gotovo svim većim gradovima Crne Gore pri redovnim školama postoje i posebna odjeljenja. To su sljedeće škole: JU OŠ "Olga Golović", Nikšić; JU OŠ "Jugoslavija", Bar; JU OŠ "Njegoš", Kotor; JU OŠ "Ilija Kišić", Herceg Novi; JU OŠ "Vuk Karadžić", Berane; JU OŠ "Dušan Korać", Bijelo Polje; JU OŠ "Boško Buha", Pljevlja i JU OŠ "Lovćenski partizanski odred", Cetinje. Sprovedene su obuke kroz nekoliko modula sa ciljem usvajanja inkluzivnih principa, afirmativne terminologije; zakonskih obaveza; prepoznavanja posebne obrazovne potrebe; izrada i rad po IROP-u i ocjenjivanje, rad po posebnim planovima i dr. Razvijene su jasne procedure, uloge, zaduženja, postupak saradnje i razmjene informacija. Sve aktivnosti su obuhvatile preko 60 učesnika (uprava škole, stručna služba, defektolozi, aktivni nastavnika razredne i predmetne nastave). Istovremeno je urađena Promocija prava učenika sa smetnjama i teškoćama u razvoju među njihovim vršnjacima iz redovnih odjeljenja (u svakoj od škola). Promoter je osoba sa invaliditetom, zaposlena u JU OŠ "Blažo Jokov Orlandić".

Aktivnosti se nastavljaju kroz projekat "Podrška posebnim odjeljenjima za inkluzivno obrazovanje". Formiran je resursni (stručni) tim koji kroz posjete školama pruža instruktivnu i savjetodavnu podršku ovim školama. U ovaj stručni tim su uključeni stručnjaci koji rade u resursnim centrima, angažovani u radu komisija za usmjeravanje i savjetnik za inkluzivno obrazovanje pri Zavodu za školstvo. Resursni tim je napravio prve obilaskе škola sa ciljem da podrži poštovanje pedagoških normativa, organizaciju nastave i časova između posebnih i redovnih odjeljenja.

Pri Zavodu za školstvo na zahtjev škola je održan seminar za prepoznavanje i rad sa djecom koja imaju disleksiju, disgrafiju i diskalkuliju, za 42 pedagoga, psihologa, defektologa iz 34 škole.

Kontinuirano se sprovodi projekat Podrška inkluziji u stručnom obrazovanju, čiji je fokus obuka nastavnika u stručnim školama. Uključene su škole: "Mladost", Tivat, "Bećo Bašić", Plav, "Dr Branko Zogović", Berane, "Ivan Goran Kovačić", Herceg Novi, "Marko Radević", Podgorica i resursni centri. Obavlja se trening trenera, povezuju se sa komisijama, razvija se prijedlog za sadržaj priručnika za programe obuke.

Resursni centar „Podgorica“ u saradnji sa Ministarstvom i UNICEF-om sprovodi obuke kadra "Brajevo pismo u inkluzivnom obrazovanju" u školama: "Drago Milović", Tivat, "Dušan Korać" i "Aleksa Đilas – Bećo", Bijelo Polje, "Njegoš", Danilovgrad, "Milan Vuković", Herceg Novi, "Vladimir Nazor", "Vuk Karadžić" i "Dr Dragiša Ivanović" iz Podgorice.

NVO „Nova šansa u Novom“, Herceg Novi kroz projekat „Mladi volonteri Herceg Novog“ uključuje školske saradnike i volontere iz škola: JU OŠ „Dašo Pavičić“, JU OŠ „Milan Vuković“, JU OŠ „Ilija Kišić“, JU OŠ „Orjenski bataljon“ i Srednjoškolski centar „Ivan Goran Kovačić“ iz Herceg Novog. Udruženje roditelja djece i omladine sa posebnim potrebama "OAZA", Bijelo Polje sprovodi projekat „Razvijanje volonterskog servisa“ u 5 škola: JU OŠ „Dušan Korać“, JU OŠ „Risto Ratković“, „JU OŠ „Marko Miljanov“, JU OŠ „Vladislav Ribnikar“ i Gimnazija „Miloje Dobrašinović“. NVU Djeca Crne Gore realizuje projekat „Indeks za inkluziju“ u opštem srednjem obrazovanju u Crnoj Gori.

Ministarstvo prosvjete je obezbijedilo specijalizovanu didaktiku za redovne škole u kojima postoje posebna odjeljenja: „Jugoslavija“, Bar, „Njegoš“, Kotor, „Ilija Kišić“, Herceg Novi, „Vuk Karadžić“, Berane i „Dušan Korać“, Bijelo Polje, „Olga Golović“, Nikšić, i „Boško Buha“, Pljevlja.

U okviru projekta Podrška inkluziji u stručnom obrazovanju u Crnoj Gori obezbijeđeno: Škola u Herceg Novom - 2 laptopa i projektor, Škola u Plavu - 2 laptopa i projektor, Medicinska škola u Beranama - laptop Građevinska škola Podgorica - projektor i projekciono platno Medicinska Podgorica – grafoskop, Antidekubitalni jastuk za učenika u Medicinskoj školi u Beranama, adaptacija toaleta i izgradnja rampe u školama u Plavu, Herceg Novom, Podgorici, Beranama, donacija lap top računara sa instaliranom govornom podrškom za učenike/ce sa oštećenim vidom izvršena je u Srednjoj mješovitoj školi "Ivan Goran Kovačić" u Herceg Novom i Srednjoj ekonomskoj školi "Mirko Vešović" u Podgorici, kao i lap topa i projektnog platna za učenika sa oštećenjem sluha u srednjoj medicinskoj školi u Podgorici. Za sada ukupno je u opremu i radove uloženo 40.200,01 eura.

Resursni centri su opremljeni neophodnom specijalizovanom opremom (didaktika, logopedski kabineti, brajeve mašine i štampači, PECS program i sl.) i senzornim sobama, i nabavljena je specijalizovana oprema za Ispitni centar.

Nakon zahtjeva NVO sektora, dobijena je trenutna analiza stanja i zaključak Savjeta za brigu o licima sa invaliditetom je da treba osvježiti podatke, koji će onda moći da obezbijede preporuke, te uspostaviti sistem praćenja djece sa smetnjama u razvoju, od najranijeg djetinjstva do srednjoškolskog obrazovanja, kroz međusektorsku saradnju.

Kroz komisije za usmjeravanje se prate djeca sa smetnjama u razvoju, od najranijeg djetinjstva do srednjoškolskog obrazovanja, kroz međusektorsku saradnju.

Nacionalni savjet za obrazovanje usvojio plan i program rada dnevnih centara.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo prosvjete i UNICEF kontinuirano sprovode kampanju „Govorimo o mogućnostima“.

U projektu "Servisi inkluzivnog obrazovanja" se sprovode aktivnosti na prilagođavanju eksterne provjere znanja za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama. Ona uključuje: pristupačnost prostora za sprovođenje ispita uz posebna pomagala, specijalnu opremu, prilagođeni ispitni materijal, izuzeće od dijela ispita koji učenik zbog vrste i stepena smetnje u razvoju ne može polagati, produženo vrijeme za polaganje ispita i drugo. Najprije se krenulo sa prilagođavanjem za polaganje maturalnog ispita nakon završetka srednje škole za školsku 2011/2012. godinu. Maturalu su polagali učenici sa kombinovanim i smetnjama vida, i najprije je razvijana procedura ispitivanja za crnogorski i engleski jezik. Razvijen je Vodič, štampan i podijeljen školama. Otpočeo rad na Vodiču za osnovnu školu. Donešen Pravilnik o načinu i postupku provjere znanja učenika na kraju obrazovnog ciklusa ("Sl. list CG", br. 68/12).

Udruženje mladih sa hendikepom Nikšića u okviru projekta "Put ka nezavisnosti u obrazovanju", koji je podržala Američka Ambasada u Podgorici, Program malih grantova održalo je po pet časova sa srednjoškolcima u Srednjoj ekonomsko-ugostiteljskoj školi i Srednjoj stručnoj školi u Nikšiću, i u većini odjeljenja u kojima su držani časovi su bili i učenici s invaliditetom. U okviru istog projekta su održane i radionice na opšte teme iz oblasti invalidnosti sa učenicima s invaliditetom završnih razreda osnovnih i srednjih škola iz Nikšića.

Udruženje mladih sa hendikepom Nikšića realizuje projekat "Zajedno smo jači" u Javnoj predškolskoj ustanovi "Dragan Kovačević" – vaspitna jedinica „Radost“ u Nikšiću, sa ciljem da djeca budu pripremljena za boravak u vrtiću, u novoj sredini, učenje novih aktivnosti i da se utiče na promjenu stavova o djeci sa smetnjama u razvoju, njihovim sposobnostima i potencijalima i stvaraju jednake mogućnosti za njihovo uključivanje u sve društvene tokove.

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore je u februaru mjesecu, na poziv Srednje trgovinske škole "Sergije Stanić" iz Podgorice volonterski držalo časove o inkluzivnom obrazovanju. Časove su u 4 odjeljenja držali treneri s invaliditetom.

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore kontinuirano sprovodi Studentski servis. U septembru ova aktivnost započinje prikupljanjem potrebne dokumentacije studentima za dobijanje smještaja u studentski Dom i pisanje zahtjeva i dopisa za oslobađanje od školarine za studente s invaliditetom. Osim navedenog, redovno se vrši prevoz studenta od „vrata do vrata“, a cijelo prvo polugodište usluge prevoza je imala i učenica s invaliditetom koja je upisala srednju-ekonomsku školu „Mirko Vešović“ u Podgorici. Takođe, do kraja januara Udruženje je uz finansijsku pomoć Fondacije za aktivno građanstvo pružalo servis Personalne asistencije za 3 studenta s invaliditetom.

Na inicijativu UMHCG-a učenik s invaliditetom I razreda Srednje stručne škole iz Rožaja (koristi invalidska kolica, a usljed nepristupačnosti škole onemogućen da redovno pohađa nastavu), je oslobođen plaćanja školarine za vanredno polaganje razreda i omogućen mu je povraćaj sredstava koje je njegova porodica uplatila školi.

Na osnovu odluke Univerziteta Mediteran da se, uz preporuku Udruženja mladih sa hendikepom Crne Gore, studenti s invaliditetom pri upisu oslobađaju od školarine, I godinu fakulteta upisalo je troje studenata s invaliditetom, a na Univerzitetu Crne Gore i Univerzitetu Donja Gorica, kao i za studente starijih godina sa Univerziteta Mediteran, od plaćanja školarine za 2012/2013. godinu je oslobođeno 26 studenata s invaliditetom, ne računajući studente koji se školuju na teret budžeta države.

Udruženje se takođe obraćalo Upravama pojedinih fakulteta sa inicijativom za prioritarno upisivanje studenata s invaliditetom, poštovanjem principa afirmativne akcije. Tako je na Univerzitetu Crne Gore u septembru 2012. godine fakultet upisalo četvero studenata s invaliditetom, ali je izostao zvaničan odgovor i obrazloženje zbog čega nije ispoštovan princip afirmativne akcije u ovom slučaju.

U okviru Studentskog servisa Udruženje prikuplja dokumentaciju i pomaže studentima oko smještaja u studentski Dom (smještaj dodijeljen za 19 studenata s invaliditetom). Saradnjom UMHCG-a i

Uprave studentskih domova regulisani su Kriterijumi kojima je predviđen prioritetan smještaj korisnika invalidskih kolica u pristupačnim djelovima domova.

Dvije članice UMHCG, studentkinje Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore, su ostvarile pravo na studentsku stipendiju, a takođe su dobitnice nagrade za postignuti uspjeh i prosjek u toku studija.

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore realizuje projekat "Unaprjeđenje socijalne dimenzije visokog obrazovanja u JI Evropi". Projekat se realizuje u partnerstvu sa organizacijama iz Srbije i Makedonije, a ima za cilj da ispita kako reforme u okviru Bolonjskog procesa utiču na kvalitet studija i akademskog života studenata s invaliditetom. Iniciran je dijalog u cilju veće socijalne uključenosti studenata s invaliditetom. Projekat finansira Institut za otvoreno društvo iz Budimpešte, kroz program podrške visokom obrazovanju. U svakoj zemlji sprovedeno je istraživanje, a prethodilo mu je prikupljanje podataka o reformi visokog obrazovanja, analiza pravnih akata koja regulišu visoko obrazovanje sa aspekta zaštite prava studenata s invaliditetom, prikupljanje podataka o broju studenata sa invaliditetom na pojedinim fakultetskim jedinicama, po kategorijama invalidnosti, zatim prikupljanje podataka od univerziteta o mjerama koje sprovode da bi studenti s invaliditetom imali jednake mogućnosti u visokom obrazovanju kao i ostali studenti. Istraživanje će biti prezentovano u januaru 2013. godine.

UMHCG realizuje partnerski projekat: Podrška i inkluzija studenata s invaliditetom u visokoškolskim institucijama u Crnoj Gori. Ovaj projekat je osmišljen da unaprijedi kvalitet i relevantnost podrške i inkluzije studenata s invaliditetom u Crnoj Gori. Glavni cilj projekta je da se uspostave uslovi i standardi koji će izjednačiti kvalitet inkluzije studenata s invaliditetom u institucijama visokog obrazovanja u Evropskoj Uniji i biće harmonizovani prema praksama i politikama EU. Projekat realizuje deset partnera, među kojima su, pored UMHCG-a iz Crne Gore Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, Resursni centar iz Kotora, Univerzitet Mediteran, Univerzitet Donja Gorica, Fakultet za menadžment Herceg Novi i Institut za informacione tehnologije i iz zemalja EU visokoškolske institucije i organizacije iz Slovenije, Velike Britanije, Grčke, Poljske i Italije. Projekat će trajati 36 mjeseci, a finansiran je kroz TEMPUS program Evropske komisije. Realizovane su posjete i sastanci radi uporedne analize situacija, odnosno evropske prakse i prakse u Crnoj Gori. Urađena je procjena i analiza potreba studenata s invaliditetom, prvenstveno o servisima podrške i asistivnim tehnologijama koje su im potrebne radi izjednačavanja mogućnosti sa studentima bez invaliditeta, a koje će biti dobavljene za njihove potrebe, iz sredstava i na osnovu aktivnosti projekta, kao i Konferencija na kojoj je predstavljen projekat „SupportME@HE“.

Organizacija slijepih za Nikšić, Šavnik i Plužine implementirala je projekat "Brajevo pismo – ključ kvalitetnog obrazovanja", podržanog od strane USAID/ORT-a predstavništva u Podgorici. U okviru projekta je organizovano 20 dvodnevni seminara za 280 učitelja/ica iz 26 osnovnih škola. Cilj ovih seminara je bio da se podigne nivo svijesti učitelja/ica o sposobnostima djece sa oštećenim vidom i mogućnostima za njihovo obrazovanje u redovnim školama. Svi učesnici su u toku seminara obučeni da čitaju i pišu Brajevo pismo pomoću tablice i šila. Odštampana je publikacija o temama sa seminara, brošura o Brajevom pismu, i završna publikacija koja sadrži podatke o projektu, rezultate rada učesnika na seminarima, kao i utiske učesnika o realizovanim seminarima. Zavod za školstvo Crne Gore je akreditovao ovaj program i time je on uvršten u katalog edukativnih programa koje ovaj Zavod preporučuje školama da ih realizuju.

Zavod za udžbenike i nastavna sredstva uradio je Priručnik za Individualni razvojno-obrazovni program (IROP) za nastavnike i stručne saradnike; Priručnik za rad sa djecom sa problemima čitanja i pisanja.

Organizacija slijepih za Nikšić, Šavnik i Plužine sprovodi volonterski servis „Audio biblioteka“. Od jula mjeseca projekat pod nazivom „Volonterski servis Audio biblioteka“ se sprovodi uz stručnu podršku Asocijacije za demokratski prosperitet – ADP Zid. Audio biblioteka ima za cilj uspostavljanje volonterskog servisa za prilagođavanje literature za osobe sa oštećenim vidom. Aktivnosti projekta se odnose na

regrutaciju volontera koji će raditi na informisanju o servisu, promociji usluga Audio biblioteke kod osoba sa oštećenim vidom, kao i jedan veći broj volontera koji će raditi na skeniranju tekstova, korekciji grešaka u tekstu koje se pojave u procesu skeniranja, kao i formatiranju za audio biblioteku. Na projektu su angažovane i 3 osobe iz organizacije. Jedan član organizacije je radno angažovan na ovom projektu na period od godinu dana.

U prošloj godini u periodu od tri mjeseca u Udruženju roditelja djece i omladine sa smetnjama u razvoju „Staze“ iz Podgorice radio je psiholog (porodični terapeut). Psiholog je radio tri puta sedmično po tri sata i pružao individualnu podršku za 18-oro djece i za njihove roditelje. Ovakva podrška je značajno doprinijela rješavanju stresnih situacija, kao i boljem razumijevanju potreba djeteta od strane roditelja naročito u periodu adolescencije. Takođe je u prošloj godini održan dvodnevni seminar psihološke podrške za 25 roditelja djece sa smetnjama u razvoju članova NVU „Staze“. Na seminaru su realizovane radionice, koje predviđaju psihološki rad sa roditeljima sa različitim temama, a vezano za problematiku djelovanja, donošenje odluka, i njihovog angažovanja koje će uvijek biti u najboljem interesu njihovog djeteta. Ove aktivnosti su se realizovale u okviru projekta koji je podržan od lokalne samouprave Podgorica od sredstava za finansiranje nevladinih organizacija.

Nacionalna asocijacija roditelja djece i omladine sa smetnjama u razvoju Nardos-CG kroz projekat koji je podržan od Fakta i CNF-a održala je dvodnevni seminar psihološke podrške za 20 roditelja djece sa smetnjama u razvoju, članova pet lokalnih udruženja roditelja iz Crne Gore. Ciljevi psihološke podrške bili su: obezbjeđivanje psiho-empativne podrške roditeljima; podsticanje samopoštovanja i samopouzdanja roditelja; podsticanje osjećanja lične efikasnosti, rad na ličnom razvoju i unapređenju kvaliteta života roditelja i njihove djece.

PROFESIONALNA REHABILITACIJA I ZAPOSŁJAVANJE

Baza podataka za osobe sa invaliditetom je sastavni dio aplikativnog programa evidencije nezaposlenih lica, koja je uspostavljena prije više godina u Zavodu za zapošļavanje Crne Gore, a usklađuje se sa tehnologijom rada, saglasno propisima EU i propisima Crne Gore. Shodno navedenom, na kraju 2012. godine na evidenciji Zavoda nalazilo se 1956 osoba sa invaliditetom (invalidi rada -1382 i kategorisana lica - 574), evidentiranih po svim karakteristikama na putu do zapošļavanja.

Najveći broj lica sa invaliditetom su invalidi rada su NK radnici i radnici sa II i III stepenom stručne spreme, sa preko 50 godina starosti i aktivno ne traže zaposlenje, već su usmjereni ka ostvarivanju prava na penziju. Kategorisana lica su zbog tjelesnih, senzornih ili mentalnih oštećenja razvrstana u određenu kategoriju i stepen ometenosti, a završila su školovanje i osposobljavanje za različita zanimanja u II, III i IV stepenu stručne spreme, u najvećem broju slučajeva u specijalizovanim ustanovama. Pretpostavlja se da postoji veliki broj mladih ljudi sa invaliditetom, koji nijesu obuhvaćeni kategorizacijom u ranom djetinstvu, te samim tim nijesu stekli odgovarajuće obrazovanje i prijavili se Zavodu.

U prethodnom periodu, donijet je Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošļavanju lica sa invaliditetom („Službeni list CG“, br.49/08, 73/10 i 39/11), koji na sveobuhvatan način uređuje kompleksnu oblast profesionalne rehabilitacije i zapošļavanja lica s invaliditetom, a u cilju sprovođenja ovog zakona, četiri pravilnika i to: Pravilnik o uslovima i kriterijumima za utvrđivanje procenta invaliditeta, preostale radne sposobnosti i mogućnosti zapošļavanja;

Pravilnik o načinu i uslovima ostvarivanja prava na profesionalnu rehabilitaciju; Pravilnik o standardima za sprovođenje mjera i aktivnosti profesionalne rehabilitacije i Pravilnik o uslovima koje treba da ispunjava izvođač profesionalne rehabilitacije, radni centar, zaštitna radionica i zaštitni pogon.

U 2012. godini donijet je Pravilnik o uslovima, kriterijumima i postupku ostvarivanja prava na subvencije, kojim se uređuju uslovi, kriterijumi i postupak ostvarivanja prava poslodavaca na subvencije: bespovratna sredstva za prilagođavanje radnog mjesta i uslova rada za zapošljavanje lica sa invaliditetom, kreditna sredstva pod povoljnim uslovima za kupovinu mašina, opreme i alata potrebnog za zapošljavanje lica sa invaliditetom, učešće u finansiranju ličnih troškova asistenta (pomagača u radu) lica sa invaliditetom i subvencije zarade lica sa invaliditetom, koje se zaposli.

Donijet je i Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o sastavu i načinu rada komisije za profesionalnu rehabilitaciju, dok je Pravilnik o postupku i metodologiji za sufinansiranje posebnih organizacija za zapošljavanje lica sa invaliditetom i finansiranje grant šema u postupku izrade.

Zavod za zapošljavanje Crne Gore, kao nosilac posredovanja u zapošljavanju nezaposlenih lica, u saradnji sa dva izvođača profesionalne rehabilitacije, u periodu od novembra 2009. godine do 31.12.2011. godine, realizovao je programe profesionalne rehabilitacije, namijenjene nezaposlenim licima sa problemima i preprekama pri zapošljavanju, prouzrokovanih kombinacijom većeg broja faktora. U 2012. godini nijesu realizovani programi profesionalne rehabilitacije.

Zavod za zapošljavanje Crne Gore, u saradnji sa drugim socijalnim partnerima, već više godina realizuje javne radove, kao mjeru aktivne politike zapošljavanja, u kojima lica sa invaliditetom zasnivaju radni odnos na određeno vrijeme, u trajanju od dva mjeseca do godinu dana.

Javni rad "Sunčana radionica" je višegodišnji projekat za izradu suvenira, čestitki, ukrasa i papirne galanterije, koji se realizuje u više gradova Crne Gore u kontinuitetu. U 2012. godini, u ovaj rad uključeno je 25 lica sa invaliditetom, koja na ovaj način razvijaju spretnost, radne i socijalne vještine, vještine komunikacije, a pri tome ostvaruju i prihode po osnovu zasnivanja radnog odnosa na određeno vrijeme, u trajanju od dva do osam mjeseci.

U javnom radu "Naša ID kartica", koji se realizuje u Herceg Novom, u grafičkoj djelatnosti zaposleno je šest lica na određeno vrijeme od godinu dana, od kojih su pet lica sa invaliditetom.

U javnom radu za izradu suvenira kod NVO „Inter-Mont“ zaposlene su 4 osobe sa oštećenjem sluha u trajanju od tri mjeseca, a u javnom radu „Web portal“, u organizaciji Turističke organizacije Tivat jedno lice sa invaliditetom.

U okviru IPA prekograničnog programa BIH-MNE „Reforma sistema socijalne i dječje zaštite- unapređenje socijalne inkluzije“ IPA 2010, Udruženje za pomoć licima ometenim u psihofizičkom razvoju - Nikšić, u saradnji sa Zavodom, realizuje projekat „Osobe sa invaliditetom u središtu društvene kohezije - Sunčane radionice“, u kojem deset lica sa invaliditetom obavlja poslove izrade suvenira, saksija, žardinjera i cvijeća u radionicama „I mi imamo pravo na rad“. Zavod subvencionira zarade za ova lica sa invaliditetom.

Takođe, u saradnji sa opštinama, javnim institucijama i nevladinim sektorom realizovani su i radovi na lokalnom nivou u kojima je učestvovalo 35 lica sa invaliditetom. Ovi radovi su se odnosili na sređivanje bibliotekarske građe, uređenje nacionalnih i gradskih parkova, korita i obala rijeka, uslužni servis zanatskih radova, i dr., i omogućili

su podizanje nivoa radnih potencijala, znanja i vještina i time preventivno uticali na posljedice njihove dugoročne nezaposlenosti.

U 2012. godini, dodatna podrška djeci u nastavi, koja su uključena u redovno obrazovanje po inkluzivnom modelu, u kući i dnevnim centrima realizovala se kroz programe javnih radova, u trajanju od tri do deset mjeseci. Izvođači ovih programa su nevladine organizacije, koje se bave pitanjima lica sa invaliditetom, posebno udruženja roditelja djece sa teškoćama u razvoju i škole, koje pohađaju ova djeca, a partneri u realizaciji programa, pored Zavoda, su i lokalne samouprave, domovi zdravlja, socijalne ustanove i drugi. U navedene radove uključeno je 233 lica na poslovima asistenta u nastavi, dnevnom centru i u kući. Njihove zarade finansira Zavod.

U 2012. godini Inspekcija rada je kroz redovan inspekcijski nadzor, vršila kontrolu i u dijelu koji se odnosi na zapošljavanje prijavljenih lica sa invaliditetom, odnosno ukoliko poslodavci nijesu zaposlili lica sa invaliditetom, njihovu obavezu da prilikom mjesečne isplate zarada i naknada zarada zaposlenih, uplate poseban doprinos za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom. U prošloj godini, nije bilo prijava Inspekciji rada po ovom osnovu.

U 2012. godini sproveden je drugi dio regionalnog projekta "Inkluzivni dizajn" Britanskog savjeta čiji su partneri, osim Udruženja mladih sa hendikepom Crne Gore: Univerzitet Crne Gore, Fakultet likovnih umjetnosti Cetinje, Biro rada Podgorica i Delta City. U februaru mjesecu započeta je tromjesečna aktivnost kursa za grafičke operatere koji se odvijao u prostorijama Rektorata Univerziteta Crne Gore. Kurs je pohađalo 8 osoba sa invaliditetom. Takođe je u okviru II faze projekta održan jednodnevni seminar sa radionicom na temu: „Socijalno preduzetništvo, mehanizam održivog razvoja i zapošljavanja osoba sa invaliditetom“, koje je Britanski Savjet organizovao u saradnji sa Udruženjem mladih sa hendikepom Crne Gore i Univerzitetom Crne Gore 15. marta 2012. godine.

Udruženja paraplegičara Bijelo Polje i Mojkovac sprovodi projekat pod nazivom "Servisi za posredovanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom", koji je finansiran od strane UNDP-a. Cilj projekta je formiranje baze podataka osoba sa invaliditetom koje su zainteresovane za zapošljavanje, na području opština Bijelo Polje i Mojkovac, kao i formiranje baze preduzetnika koji izkazuju spremnost za zapošljavanje ove populacije.

Udruženje paraplegičara Cetinje realizovalo je projekat „Znanjem do samopoštovanja i lične vrijednosti osoba sa invaliditetom“, koji je finansiran od strane Komisije za raspodjelu dijela prihoda od igara na sreću. U toku projekta 7 polaznika je završilo kurs engleskog jezika u organizaciji Oksford centra, a takođe, tokom trajanja projekta, promovisan je Zakon o zapošljavanju lica sa invaliditetom.

Od strane Udruženja paraplegičara Bijelo Polje i Mojkovac sproveden je projekat "Servis za posredovanje i zapošljavanje", koji je finansiran od strane Američke ambasade. Cilj projekta je bio podizanje nivoa svijesti osoba sa invaliditetom, podizanje nivoa obrazovanosti u cilju lakšeg pronalaska zaposlenja. Za vrijeme trajanja projekta 20 polaznika je završilo kurs za računare, a 10 za engleski jezik.

U periodu od 01.01.- 31.12.2012. godine, 24 poslodavca su se obratila Zavodu za zapošljavanje Crne Gore – Fondu za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom, za dodjelu ili produženje subvencije zarade, za 40 zaposlenih lica sa invaliditetom.

Na dan 31.12.2012. godine, ukupno 31 poslodavac ostvaruje pravo na subvenciju zarade za 42 zaposlena lica sa invaliditetom (21 žena). Od trenutno 42 zaposlena lica sa invaliditetom, 23 je zaposleno na neodređeno vrijeme.

Najveći broj lica – 17, zaposlen je kod poslodavaca sa teritorije opštine Podgorica, 13 lica u opštini Nikšić, tri lica u Bijelom Polju, dva lica u Baru i po jedno lice kod poslodavaca u opštinama Cetinje, Danilovgrad, Berane, Budva, Herceg Novi, Kotor i Pljevlja.

U 2012. godini, dva poslodavca su se obratila Zavodu za zapošljavanje Crne Gore – Fondu za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom, za dodjelu bespovratnih sredstava za prilagođavanje radnog mjesta i uslova rada za zapošljavanje tri lica sa invaliditetom.

Radna mjesta, na kojima su se zaposlila lica sa invaliditetom, su: pravno-administrativni tehničar, administrator obračuna, kontrole i fakturisanja provizija u osiguravajućem društvu, tarifer-kontrolor u osiguravajućem društvu, knjižničar – bibliotekar, pomoćni radnik u proizvodnji drveta, operater na TC centrali, fizioterapeut-maser, radnik na laserskim sistemima u pružanju graverskih i pečatorezačkih usluga, komercijalista-prevodilac i dr.

Učešće žena sa invaliditetom u programima aktivne politike zapošljavanja, po evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, je oko 50%.

Zavod za zapošljavanje Crne Gore, u saradnji sa ministarstvima i nevladinim organizacijama, realizovao je jedan državni javni rad, u kojem je učestvovalo 102 lica sa evidencije Zavoda, a u saradnji sa opštinama, javnim institucijama i nevladinim sektorom, realizovao je 119 lokalnih javnih radova, sa 441 učesnika- teže zapošljivih lica. U cilju realizacije tih 120 javnih radova, sa ukupno 543 teže zapošljivih lica – učesnika, koji su za vrijeme trajanja javnog rada u radnom odnosu na određeno vrijeme, potpisano je isto toliko protokola sa socijalnim partnerima.

Zavod za zapošljavanje, u okviru pilot projekta u novembru 2009. godine, pokrenuo je proces osposobljavanja 12 nezaposlenih lica sa evidencije Biroa rada Podgorica, sa visokim obrazovanjem, raznih profila, za zanimanja potrebna za redovno obavljanje procesa profesionalne rehabilitacije (psiholozi, tehnolozi, socijalni radnici, defektolozi). Uporedo sa realizacijom programa kod izvođača profesionalne rehabilitacije, pored ovih lica, u proces osposobljavanja bilo je uključeno i osam lica zaposlenih u Zavodu, (po jedno lice iz 7 biroa rada i jedno lice iz Centralne službe Zavoda), koji rade na mjestima savjetnika za profesionalnu rehabilitaciju.

Deset lica je nastavilo osposobljavanje u 2011. godini, kroz praktičan rad, radnim angažovanjem kod Multidisciplinarnog centra „Pamark“ iz Podgorice. U 2012. godini nije bilo uslova za nastavljavanje ovog programa.

Program za podsticanje karijernog razvoja dugoročno nezaposlenih lica, realizovao se u 2011. godini, kroz informativno-motivacione seminare (radionice), za lica sa invaliditetom i druga lica sa preprekama u zapošljavanju, u cilju povećanja njihovih ličnih kompetencija za uspješno uključivanje u tržište rada, u kojem je, u 14 opština Crne Gore, učestvovalo je 792 nezaposlenih lica (69 radionica). Nije bilo uslova za realizaciju ovog programa i u 2012. godini.

U okviru projekta pod nazivom "Unapređivanje i ostvarivanje prava i interesa osoba sa tjelesnim invaliditetom i popravljavanje kvaliteta njihovog življenja", finansiranim od Komisije za raspodjelu dijela prihoda od igara na sreću, Udruženje paraplegičara Crne Gore realizovalo je dva seminara za podsticanje zapošljavanja lica sa invaliditetom. Seminari su organizovani na temu „Razvoj preduzetništva, marketinga i biznisa“ u okviru kojeg se 25 lica sa invaliditetom upoznalo sa osnovnim vještinama marketinga, preduzetništva i biznisa, kao i mogućnostima zapošljavanja kroz korišćenje subvencija koje zakon obezbjeđuje.

U julu 2012. godine obrazovane su prvostepene komisije za profesionalnu rehabilitaciju u biroima rada, odnosno Drugostepena komisija na nivou Zavoda. Direktor je donio odluke o obrazovanju ovih komisija, nakon dostavljanja Liste sa predlogom stručnih lica za sastav komisija za profesionalnu rehabilitaciju, od strane Ministarstva

rada i socijalnog staranja, dana 14.03.2012. godine i 12.06.2012. godine. Krajem decembra 2012. godine počela je sa radom Komisija za profesionalnu rehabilitaciju u Podgorici.

Nije donijet Pravilnik o postupku i metodologiji za sufinansiranje posebnih organizacija za zapošljavanje lica sa invaliditetom i finansiranje grant šema, te se nijesu stekli uslovi za realizaciju programa na ovaj način.

PRISTUPAČNOST

Organizacije lica sa invaliditetom, čiji su članovi predstavnici Savjeta za brigu o licima sa invaliditetom, su inicirale jačanje međuresorne saradnje između državnog, lokalnog i nevladinog sektora radi obezbjeđenja pristupa bez prepreka. S tim u vezi, inicirano je više javnih događaja između svih zainteresovanih grupa sa intencijom da se ukaže na problem nepristupačnosti i problem u nepoštovanju primjene zakona sa ciljem da se, uključivanjem svih aktera, stvori pristupačno okruženje za sve.

U tom pravcu, predstavnici organizacija osoba sa invaliditetom su konsultovani prilikom izrade Predloga izmjena i dopuna Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata, u okviru kojeg je, novim rješenjem, pojačana obaveza svih subjekata kontrole u procesu praćenja ispunjenosti uslova za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti. Takođe, stvorena je mogućnost da se kroz privremene objekte (pristupne rampe, liftove itd.) obezbijede uslovi za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti. Pored toga, organizovano je više okruglih stolova, na kojima su učestvovali i predstavnici nadležnog ministarstva, Inženjerske komore, inspekcijских službi, morskog dobra, nacionalnih parkova i turističke organizacije, a na kojima se razmatralo pitanje otklanjanja arhitektonskih barijera.

Naznačene izmjrne i dopune Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata su urađene u cilju potenciranja eksplicitne obaveze svih učesnika u izgradnji da omoguće nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad osoba smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom u stambenim i stambeno-poslovnim objektima, a naročito u objektima u javnoj upotrebi, što je i zahtjev svih NVO koje se bave zaštitom prava ovih lica. Navedeni problem je tretiran kroz članove Predloga izmjena i dopuna Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata. Poseban akcenat stavljen je na: urbanističko-tehničke uslove "Urbanističko-tehnički uslovi, kao obavezan dio, sadrže i uslove za nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom", objekte za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom i prilagođavanje "Pristupne rampe, liftovi i slični objekti za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti i lica sa invaliditetom, smatraće se pomoćnim objektima." Na ovaj način omogućava se brža, lakša i jeftinija izgradnja objekata (pristupnih rampi, liftova i sl.) koji treba da omoguće pristup, kretanje i boravak lica smanjene pokretljivosti, jer se izgradnja istih tretira kao izgradnja privremenih objekata.

Urađen je i Nacrt Pravilnika o izmjenama i dopunama Pravilnika o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti. Ovim pravilnikom se propisuju uslovi i način obezbjeđivanja nesmetanog pristupa, kretanja, boravka i rada lica smanjene pokretljivosti – pristupačnost objektima koji su u javnoj upotrebi, stambenim i stambeno-poslovnim objektima i uslovi i način jednostavnog prilagođavanja pristupačnosti stambenim i stambeno-poslovnim objektima. U cilju detaljnijeg i preciznijeg pojašnjenja pojedinih članova, pristupilo se izradi Pravilnika o izmjenama i dopunama.

Od strane Komisije za raspodjelu dijela prihoda od igara na sreću, podržan je projekat „Turistička mapa puta osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori“ koji sprovodi Udruženje paraplegičara Podgorica. Cilj projekta je podizanje javne svijesti o pristupačnosti objekata i javnih površina kretanju osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori, sa posebnim akcentom na hotelski smještaj i kulturno-istorijske objekte. U toku je izrada brošure u kojoj će se naći oni objekti koji su prilagođeni potrebama osoba sa invaliditetom.

Udruženje paraplegičara Bar je realizovalo projekat koji je finansiran od strane Komisije za raspodjelu dijela prihoda od igara na sreću pod nazivom „Život u pokretu bez prepreka“, čiji je cilj bio utvrđivanje i sagledavanje stvarnog stanja pristupačnosti za potrebe osoba sa invaliditetom, turističkih objekata, sa naglaskom na hotele, i plaže na području barske opštine.

Udruženje paraplegičara Cetinje je tokom izvještajnog perioda realizovalo projekat pod nazivom „Prijestonica dostupna svima“, koji je finansiran od strane opštine Cetinje, čiji je cilj izrada informatora o institucijama, stambenim objektima, kulturnim, sportskim i drugim objektima, kao i odrediti prioritetne objekte koje je potrebno u narednom periodu prilagoditi potrebama osoba sa invaliditetom.

Udruženje paraplegičara Kotor je sprovelo projekat finansiran od strane opštine Kotor, kojom prilikom je urađen Vodič kroz Kotor za osobe sa invaliditetom, u kome su predstavljeni svi značajniji objekti i njihovo stanje što se tiče pristupačnosti na području opštine.

U 2012. godini, u Ministarstvu unutrašnjih poslova nastavljena je realizacija pružanja usluga strankama kojima se na kućnu adresu dostavljaju izvodi iz matičnog registra rođenih, uvjerenja o državljanstvu i prebivalištu, na elektronski podržan način u kratkim rokovima.

Za osobe sa invaliditetom, koje su spriječene da lično predaju zahtjeve za lične isprave (lična karta i pasoš) i preuzmu iste, nastavljeno je sa realizovanjem upotrebe mobilne stanice za uzimanje biometrijskih i drugih podataka na adresi podnosioca zahtjeva, uključujući i davanje punomoćja licu koje će preduzeti službene radnje u ime podnosioca zahtjeva.

Operativni komunikativni centar, u izvještajnom periodu, primao je pozive iz svih operativnih mreža na jedinstveni broj 112 – za pomoć u vanrednim situacijama, pri čemu osobe sa invaliditetom imaju prioritet.

U Ministarstvu unutrašnjih poslova poslovni objekti za upravne unutrašnje poslove koji nemaju pristupne rampe za osobe sa invaliditetom, a koji imaju mogućnost izgradnji rampi su objekti u Podgorici, Bijelom Polju, Beranama, Mojkovcu i Andrijevici. U izvještajnom periodu nijesu izgrađene rampe, zbog nedostatka finansijskih sredstava.

Centar za antidiskriminaciju „EKVISTA“ uz podršku Američke ambasade u Podgorici, posredstvom Programa malih grantova Demokratske komisije, realizovao je projekat „Antidiskriminacija i osobe s invaliditetom“. Glavni cilj projekta je smanjenje nivoa diskriminacije sa kojom se osobe s invaliditetom susrijeću u Crnoj Gori. Tema trećeg po redu Okruglog stola koji je održan u aprilu mjesecu bila je „(Ne)Pristupačnost i diskriminacija“. Učesnici su bili predstavnici nadležnih ministarstava, inspekcijских organa, sudova, nevladinih organizacija i nezavisnih institucija.

Na okruglom stolu su donijeti zaključci i preporuke da se bez odlaganja izradi i usvoji akcioni plan za prilagođavanje objekata u javnoj upotrebi licima smanjene pokretljivosti; da sudska vlast preduzme sve potrebne korake kako bi se objekti sudova u Crnoj Gori učinili pristupačnim osobama s invaliditetom, odnosno osobama smanjene pokretljivosti, s obzirom da se radi o institucijama koje su najznačajniji mehanizam zaštite ljudskih prava; da se pooštri nadzor nad izgradnjom objekata kako bi se osigurala pristupačnost za osobe s invaliditetom; da se informišu nadležne inspekcije o Zakonu o zabrani diskriminacije kako bi se ovaj propis dosljedno primjenjivao; da se

pristupi prilagođavanju sredstava javnog prevoza, kao i odgovarajuće infrastrukture, kako bi osobe s invaliditetom bile u prilici da koriste javni prevoz.

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore se u aprilu mjesecu obratilo Osnovnom sudu u Nikšiću sa inicijativom za rješavanje nepristupačnosti zgrade Osnovnog suda u Nikšiću za osobe s invaliditetom, prvenstveno korisnike invalidskih kolica i osobe koje se otežano kreću. Inicijativa je upućena nakon početka sudskog procesa u kojem je tužilja osoba s invaliditetom. Naime, tužilja nije mogla prisustvovati prvom ročištu, zbog toga što je zgrada suda u tom periodu bila nepristupačna za osobe s invaliditetom. Na inicijativu UMHCG-a, Sud je u najkraćem roku pokrenuo konkretne radnje za omogućavanje nesmetanog pristupa osobama s invaliditetom u prizemlju zgrade Suda.

Iz nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova donijet je Zakon o bezbjednosti saobraćaja na putevima 28. juna 2012. godine, a počeo je da se primjenjuje od 06. januara 2013. godine. Način sprovođenja praktične obuke kandidata za vozača propisao je organ državne uprave nadležan za obrazovanje.

Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije održalo je obuku po ECDL standardima u sklopu projekta "ECDL i za mene" za Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore i Udruženje "Plegije" Nikšić. Obuku je pohađalo 8 polaznika u periodu od 22.10.-02.11.2012. godine. Ovaj projekat je imao za cilj podizanje informatičke pismenosti kod osoba sa invaliditetom. Obuka nije organizovana za osobe oštećenog vida, zbog nepostojanja odgovarajućeg softvera.

Udruženje mladih sa hendikepom Nikšić je u okviru projekta podržanog od Komisije za raspodjelu dijela prihoda od igara na sreću organizovalo kurs računara za osobe s invaliditetom sa teritorije Opštine Nikšić. Kurs je organizovan u 3 grupe i po nivoima već stečenog znanja. Jednu grupu su činile osobe s invaliditetom koje nemaju informatičkog predznanja, drugu grupu su činile osobe s invaliditetom koje imaju osnovno predznanje za rad na računaru. Kurs za ove dvije grupe vodi diplomirani programer, dok treću grupu čine osobe oštećenog vida, a njome koordinira osoba oštećenog vida koja ima velikog iskustva za rad na računaru, prvenstveno uz pomoć govornog programa, odnosno čitača ekrana. Kurs je pohađalo ukupno 11 osoba s invaliditetom.

Postavljanje zvučne signalizacije na raskrsnicama je regulisano Pravilnikom o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti, a realizacija ove mjere je u nadležnosti lokalnih Sekretarijata za komunalno opremanje i saobraćaj. Na ovaj način u Podgorici je do sada na šest raskrsnica postavljena zvučna signalizacija.

I u 2012. godini emisija „Putevi života” emitovana je nedjeljno, u trajanju do 30 minuta. Od septembra emisija djelimično mijenja koncepciju i sadržaj emisije je posvećen životnoj priči ili je emisija jedna tematska cjelina. Dnevni događaji koji se tiču osoba sa invaliditetom emituju se u informativnim emisijama (Dnevnik, Jutarnji program, Crna Gora uživo).

Od septembra se emituje svakodnevno i kratki dnevnik namijenjen osobama sa oštećenjima sluha, preveden na gestovni jezik (vrijeme ispred Dnevnika u 15:30h).

Takođe, u saradnji sa Redakcijom RTVCG, prošle godine kroz emisiju „Otvoreno” obrađene su gotovo sve aktuelne teme vezane za pitanja osoba sa invaliditetom: zapošljavanje lica sa invaliditetom, pristupačnost objektima, status djece i roditelja na koje se ova vrsta problematike odnosi.

KULTURA, SPORT I REKREACIJA

Aktivnosti Ministarstva kulture Crne Gore na unapređenju položaja osoba sa invaliditetom u 2012. godini odnose se na kontinuitet u realizaciji zadataka utvrđenih Nacionalnim programom razvoja kulture 2011-2015. godine i Akcionim planom za njegovu implementaciju, kojima se realizuju programi namijenjeni osobama sa invaliditetom na nacionalnom i opštinskom nivou. U odnosu na pribavljene informacije od strane nacionalnih i opštinskih ustanova kulture, kao i izvršene analize, konstatovano je da većina kulturnih objekata, shodno usvojenim standardima, nije u potpunosti prilagođena potrebama osoba sa invaliditetom.

Ministarstvo kulture obezbijedilo je uslove za pristup osoba sa invaliditetom kulturnim sadržajima koji se organizuju u zgradi Ministarstva, izražavajući težnju da konzumenti kulturnih programa budu svi na ravnopravnoj osnovi.

Ministarstvo kulture je do 2012. godine imalo mogućnost da na konkursu za sufinansiranje programa i projekata iz kulturno – umjetničkog stvaralaštva finansijski podrži realizaciju projekata koje je organizovao NVO sektor. Stupanjem na snagu Zakona o NVO početkom 2012. godine sistem podrške nevladinom sektoru centralizovan je, tako da finansijsku pomoć programskim aktivnostima za NVO može da obezbijedi samo posebna komisija pri Ministarstvu finansija, te je Ministarstvo kulture bilo u obavezi da napravi izmjene i dopune Zakona o kulturi i prilagodi ih propisima predviđenim Zakonom o NVO. Na osnovu izmjena i dopuna Zakona o kulturi („Sl. list Crne Gore", br. 49/08 16/11 ,40/11, 38/12) koje su usvojene u julu 2012. godine, Ministarstvo kulture ne može finansijski pomagati NVO sektor. Budući da su realizatori projekata OSI u Crnoj Gori registrovani kao NVO od 2012. godine, Ministarstvo više ne može podržavati finansijski kulturne aktivnosti tih NVO, dok će se drugi vidovi saradnje u odnosu na koncipiranje strateških i zakonskih akata nastaviti sa ovim sektorom.

U cilju utvrđivanja prioriteta iz Nacionalnog programa razvoja kulture kao strateškog dokumenta i Akcionog plana za realizaciju istog, Ministarstvo kulture je pratilo aktivnosti institucija koje realizuju programe namijenjene osobama sa invaliditetom na nacionalnom i opštinskom nivou i pružilo podršku kreativnim stvaraocima koji su osobe sa invaliditetom. Rezultati tog monitoringa za 2012. godinu su sljedeći:

- Nacionalna biblioteka Crne Gore „ Đurđe Crnojević“ je tokom 2012. godine u dva navrata kroz realizaciju programa Javni rad, zajedno sa Zavodom za zapošljavanje Crne Gore , angažovala jedno lice oštećenog sluha na poslovima u glavnom depou. Ovaj posao je organizovan u periodu 5.05.-3.07.2012. godine i 30.11.-31.12.2012. godine.
- Pomorski muzej je otvorio odjeljenje za djecu sa smetnjama u razvoju, koje čini video bim i audio vodiči na šest svjetskih jezika i omogućava im edukaciju iz pomorske istorije i kulturne baštine Crne Gore. Pomorski muzej svake, pa i ove godine, organizuje posjete djece sa smetnjama u razvoju koje su već poprimile tradicionalnu notu, a nastaviće se i narednih godina.
- Ministarstvo kulture je u septembru 2012. godine u saradnji sa Muzejom Pino Paskali iz Barija u susjednoj Italiji realizovalo izložbu crnogorskih mladih umjetnika u pomenutom Muzeju. Jedan od 5 izlagača bio je i mladi umjetnik Đorđe Rašović, slikar koji je nedavno diplomirao na Fakultetu likovnih umjetnosti, a koji je osoba sa invaliditetom.
- Ministarstvo kulture je u 2012. godini pružilo finansijsku pomoć u organizovanju samostalne izložbe slika u Danilovgradu umjetnice Majde Mučić koja je osoba sa oštećenjem sluha.

- U toku 2012. godine u holu Centra za kulturu Tivat, a u organizaciji TO Tivat, priređena je samostalna izložba fotografija Mihaela Đuričića koji je osoba sa invaliditetom. U galerijskom prostoru ljetnjakovca Buća 8.11.2011.godine otvorena je izložba fotografija Srečka Krasana „Naš svijet“ koji je fotografisao OSI i procese njihove inkluzije u društvene tokove.
- Na teritoriji opštine Kotor u kontaktima sa Kulturnim centrom „Nikola Đurković“ istaknuta je dobra saradnja sa JU Zavodom za rehabilitaciju lica sa poremećajima sluha i govora iz Kotora. Prilikom održavanja izložbi, promocija knjiga, pozorišnih predstava i filmskih projekcija učenici iz Zavoda su stalno prisutni sa svojim nastavnim kadrom.
- Biblioteka u Bijelom Polju u 2012. godini ostvarila je saradnju sa Bibliotekom za slijepa i slabovidna lica iz Podgorice, od kojih su dobili 20 naslova ili 32 knjige u formatima prilagođenim za potrebe OSI.

Napominjemo i podršku koju je Crnogorsko narodno pozorište pružilo ustupajući prostor i svu potrebnu logistiku za snimanje spota „Sanjajmo zajedno“ u izvedbi Andrijane Božović, kao dio projekta „Humanost spaja svjetove“ u organizaciji međunarodnog kluba žena za djecu sa smetnjama u razvoju.

Član Udruženja paraplegičara Crne Gore je urednik i voditelj radio emisije „Šansa za sve“ koja se emituje jednom nedeljno u terminu 10.00-10.45h na „Srpskom radiju-Kul“, na kojem se bavi svim pitanjima od značaja za osobe sa invaliditetom. Termin emisije je ustupljen besplatno od strane menadžmenta radija. Emisija je interaktivnog tipa sa gostima, kako osobama sa invaliditetom, tako i javnim ličnostima raznih profesija, koji odgovaraju na pitanja slušalaca koji se uključuju u emisiju.

NVO Adria iz Bara je u 2012. godini realizovala projekat koji je podržan od strane UNICEF-a, gdje je jednu od aktivnosti sprovodila predstavница Udruženja paraplegičara Bar, u osnovnoj školi Blažo Jokov Orlandić, kojom prilikom je organizovana lutkarska predstava kojoj su prisustvovala i djeca sa kombinovanim invaliditetom. Cilj aktivnosti je druženje, senzibilizacija djece i mladih.

Za grupe u okviru Festivala Priroda i kultura Vidra Fest, organizovan je dječji program prilagođen djeci sa smetnjama u razvoju, kao i kreativna radionica za izradu suvenira.

U dijelu koji se odnosi na sport, važno je istaći da su na sjednici Paraolimpijskog Komiteta Crne Gore (POKCG) usvojene odluke da se sva takmičenja moraju organizovati po kriterijumima Međunarodnog Paraolimpijskog Komiteta (IPC). Takođe, Statut POKCG je usklađen sa novim Zakonom o sportu i preporukama IPC.

Aktivnosti POKCG su maksimalno ispraćene od strane medija, kako pisanih, tako i elektronskih, kroz veliki broj članaka, izvještaja i gostovanja. Jak pečat promocije je ostavila saradnja sa UNICEF-om u kampanji „Govorimo o mogućnostima“ u okviru koje je snimljen i promotivni spot za Paraolimpijske Igre, London 2012. Akteri spota su bili naša paraolimpijka Marijana Goranović, učesnica igara u Londonu i perspektivni paraolimpijac, plivač Ilija Tadić. Spot je promovisan prilikom posjete Generalnog sekretara UN Ban Ki Muna Crnoj Gori.

Takođe je, u okviru kampanje, Paraolimpijski karavan posjetio škole na sjeveru Crne Gore, gdje su se naši sportisti družili sa članovima đачkih parlamenata škola u Andrijevi, Plavu, Beranama, Rožajama, Kolašinu i Mojkovcu i promovisali paraolimpizam i uopšte mogućnosti i dostignuća osoba sa invaliditetom.

Talentovani stonoteniser Filip Radović je u društvu kapitena vaterpolo reprezentacije Crne Gore Nikole Janovića i vicešampiona svijeta u džudou Srđana Mrvaljevića snimio spot za Uniqa osiguranje.

Paraolimpijski Komitet je, u junu mjesecu, bio saradnik Saveza slijepih Crne Gore u organizovanju Otvorenog prvenstva slijepih u atletici u Bijelom Polju, na kojem je učestvovalo preko 50 osoba sa invaliditetom iz različitih kategorija.

Kruna godine je svakako nastup atletičarke Marijane Goranović, osobe niskog rasta na Paraolimpijskim igrama u Londonu, na kojima je uspjela da poslednju takmičarsku noć pred 85.000 gledalaca na Olimpijskom stadionu postavi svoj lični rekord i od šest hitaca, pet puta prebaci šest metara, koliko je iznosila A paraolimpijska norma, čime je zauzela odlično sedmo mjesto u finalu i ispunila B normu za nastup na Prvenstvu Svijeta u Lionu sljedeće godine.

Pored Londona, atletičari su bili izuzetno uspješni na još dva takmičenja. Na otvorenom prvenstvu Hrvatske u Zagrebu, Marijana Goranović je u bacanju kugle uspjela da potvrdi A normu za London, Veselin Vuković je ostvario B paraolimpijsku normu za skok u dalj. Vrlo bitna činjenica je da su međunarodnu klasifikaciju dobili Miloš Ranitović, koji je u takmičenju u skoku u dalj ostvario B normu za nastup na narednom Svjetskom prvenstvu u Lionu sljedeće godine, a takođe klasu je dobio i najmlađi reprezentativac Mirnes Ramović.

Marijana Goranović je u bacanju kugle 20-28. juna nastupila na Prvenstvu Evrope u Holandiji, na kojem je takođe potvrdila A normu za London i zauzela odlično peto mjesto. Bilježimo odličan nastup plivača Ilije Tadića na najprestižnijem međunarodnom mitingu u Berlinu, na kojem je u julu mjesecu uspio da popravi četiri lična rekorda. Sportsku javnost iz dana u dan sve više oduševljava naš stonoteniser Filip Radović koji je i tokom 2012. godine nastavio da ostvaruje odlične rezultate. U tom smislu, uspio je da osvoji turnir u Beogradu među 85 kandidata, kao i u Budimpešti, na turniru koji je po rangi odmah iza Evropskog prvenstva, gdje je osvojio prvo mjesto.

Košarkaški klub osoba sa invaliditetom "Paramont" je učestvovao na međunarodnom turniru u Čačku gdje je osvojio treće mjesto i bronzanu medalju.

Takmičari atletskog kluba osoba sa invaliditetom "Vihor" su u junu mjesecu 2012. godine učestvovali na međunarodnom atletskom prvenstvu u Sarajevu, gdje su postigli zapažene rezultate. Atletičari ovog kluba su se vratili iz Sarajeva sa osvojene tri zlatne, dvije srebrne i jednom bronzanom medaljom.

Paraolimpijski Komitet je uspio da, u saradnji sa plivačkim klubom osoba sa invaliditetom Budva, nabavi specijalizovanu rampu koja će tokom 2013. godine biti instalirana na bazenu u Budvi i tako ga učiniti pristupačnim za osobe koja koriste invalidska kolica.

Pod pokroviteljstvom Ministarstva prosvjete i donatora, sportsko rekreativno društvo gluhih „Pristan“ za Bar i Ulcinj je učestvovalo na međunarodnom turniru za mali fudbal i pikado za muškarce i žene u Beču – Austrija. Takođe su organizovali istovjetni turnir za Dan državnosti na Ivanovim Koritima u kojem su učestvovala sportska društva gluhih iz Crne Gore.

Ministarstvo prosvjete sa NVO „Specijalna olimpijada“ sprovodi projekat "Inkluzija za sve" u sljedećim školama: JU OŠ „Štampar Makarije“, JU OŠ „Marko Miljanov“, JU OŠ „Božidar Vuković Podgoričanin“, JU OŠ „Branko Božović“ iz Podgorice, JU OŠ „Olga Golović i JU OŠ „Mileva Lajović Lalatović“ iz Nikšića, JU „Jugoslavija“ iz Bara, JU OŠ „Dušan Korać“, JU OŠ „Marko Miljanov“ i JU OŠ „Vladislav Ribnikar“ iz Bijelog Polja, JU OŠ „Ilija Kišić“, JU OŠ „Dašo Pavičić“ i JU OŠ „Orjenski bataljon“ iz Herceg Novog, i to sa djecom sa intelektualnim smetnjama kao ciljnom grupom.

U septembru 2012. godine u Beogradu je održan Evropski P1 kup u parabiciklizmu, na kojem je Crnu Goru predstavljao Danilo Gojković iz Nikšića, učenik II razreda Prve srednje stručne škole, inače član Udruženja mladih sa hendikepom Crne Gore i Udruženja mladih sa hendikepom Nikšića. Na ovom izuzetno kvalitetnom takmičenju, učestvovali su takmičari iz 9 država: Rusije, Češke, Slovačke, Poljske, Grčke, Hrvatske, Srbije i Crne Gore. Danilo je, uprkos jakoj konkurenciji, osvojio dvije srebrne medalje, jednu je osvojio u trci na 23,2 km koja se održala 22. septembra, a drugu 23. septembra kada je vožen hronometar od 11,6 km. Danilo je jedina osoba s invaliditetom koja se aktivno i profesionalno bavi biciklizmom. Kako u našoj državi ne postoji registrovan nijedan parabiciklistički klub, Danilo je član redovnog biciklističkog kluba "Nik bike" iz Nikšića u kome trenira sa takmičarima koji nemaju invaliditet.

OOSI I CIVILNO DRUŠTVO

Odlukom o raspodjeli dijela prihoda od igara na sreću izvršena je raspodjela dijela prihoda od igara na sreću za sufinansiranje planova i programa za 2012. godinu, za sljedeće oblasti: socijalna zaštita i humanitarne djelatnosti, zadovoljenje potreba lica sa invaliditetom, razvoj sporta, kultura i tehnička kultura, vaninstitucionalno obrazovanje i vaspitanje djece i omladine, i doprinos u borbi protiv droge i svih oblika zavisnosti.

Ukupan broj planova i programa koje je Komisija za raspodjelu dijela prihoda od igara na sreću predložila za finansiranje iz oblasti zadovoljenje potreba lica sa invaliditetom je 68 u ukupnom iznosu od 973.296,86 eura.

Iz oblasti zadovoljenje potreba lica sa invaliditetom, sufinansiraće se sljedeći planovi i programi:

Naziv organizacije	Naziv plana i programa	Odobrena sredstva (€)
Organizacija slijepih za Berane, Andrijevicu, Rožaje i Plav	Pomoć u ostvarivanju sociohumanitarnih prava i socijalno zdravstvene zaštite slijepih i slabovidih lica u opštinama Berane, Andrijevica, Plav i Rožaje	8.750,30
Udruženje osoba sa hendikepom - Berane	Samostalni uz personalnog asistenta	11.835,80
Organizacija slijepih za Bar i Ulcinj	Nabavka tehničkih pomagala - opreme, nastavak izdavačke djelatnosti u zvučnoj tehnici i servisiranje administrativnih troškova	6.500,00
Adria – Bar	Dnevni boravak za odrasle osobe sa smetnjama u psihofizičkom razvoju	9.360,00

Udruženje paraplegičara Crne Gore - Rožaje	Proširimo svoje znanje radi zapošljenja	7.940,00
Kulturni Centar Homer	Kulturom za bolji život djece i mladih oštećenog vida	10.465,00
Organizacija slijepih za Pljevlja i Žabljak	Pomozi mi da se krećem i radim sam	6.848,66
Eviva Piva	Istraživanje potreba osoba preko 65 godina starosti na teritoriji Plužine	5.900,00
Udruženje paraplegičara - Podgorica	OSI plava zastavica	10.588,00
Nova šansa u Novom	Nastavak podrške djeci i mladima sa smetnjama u razvoju u procesu integracije u društvenu zajednicu	11.476,00
Udruženje paraplegičara Cetinje	Edukacijom do posla za osobe sa invaliditetom	10.848,00
Udruženje lica sa tjelesnim invaliditetom Crne Gore	Vaninstitucionalne usluge za osobe sa tjelesnim invaliditetom	9.660,00
Udruženje paraplegičara - Bar	Put ka samostalnosti popločan je ljudskim pravima	9.657,49
Udruženje paraplegičara Pljevlja	Personalna asistencija	11.000,00
Udruženje mladih sa hendikepom – Nikšić (UMHNK)	Kreativna likovna radionica	10.680,00
Opštinsko udruženje multiple skleroze - Berane	Servis podrške - pomoć u kući i domovima polupokretnih i nepokretnih osoba koje žive sa multiplom sklerozom u gradskom i ruralnom području	10.115,40
Nacionalna asocijacija roditelja djece i omladine sa smetnjama u razvoju - NARDOS	Jačanje kapaciteta i saradnje lokalnih organizacija članica NARDOS-a	10.606,00
Srce	Socijalna Radionica	9.880,00
Udruženje paraplegičara - Budva	Pristupačnost za sve - Osobe sa invaliditetom	7.550,00
Organizacija slijepih za Cetinje	Kupovina Screen reader JAWS, čitač ekrana za slijepe i obuka slijepih lica za korišćenje ovog programa	5.800,00

Savez civilnih invalida rata za Nikšić, Šavnik i Plužine	Za bolje sutra civilnih invalida rata	7.000,00
Udruženje osoba sa hendikepom Koraci - Pljevlja	Rad prvog (jedinog) hipoterapijskog centra u Crnoj Gori	11.500,00
Udruženje Plegije - Nikšić	Uklonimo barijere, budimo sugrađani	12.548,00
Udruženje paraplegičara Bijelo Polje i Mojkovac	Prepreke za jednakost - dvostruka diskriminacija OSI sa ruralnog područja Opštine Bijelo Polje	9.285,00
Organizacija slijepih za Bijelo Polje i Mojkovac	Put do svjetlosti	8.175,50
Udruženje za podršku osobama sa invaliditetom - Bijelo Polje	Servis personalne asistencije - nastavak	10.875,90
Centar za autističnu djecu	Želim da učim, želim da se družim	6.075,00
Organizacija slijepih za Podgoricu, Danilovgrad i Kolašin	Bolja sutrašnjica slijepih Podgorice, Danilovgrada i Kolašina	11.552,00
Udruženje roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju RAZVITAK	Vaša humanost je nada i sreća za njihov dalji život	10.350,00
Savez organizacija gluvi i nagluvi Crne Gore	Nesmetanom komunikacijom do jednakosti	11.360,00
Udruženje roditelja djece i mladih sa smetnjama i teškoćama u razvoju - Zvijezda	Naša djeca - radionice za djecu i mlade sa posebnim potrebama	8.670,00
Udruženje invalida rada - Nikšić	Zadovoljavanje potreba lica sa invaliditetom	5.955,00
Udruženje vojnih invalida - Nikšić	Podrška integraciji vojnih invalida Nikšića	7.750,00
Nova nada - New Hope	Timskim radom do snova	5.120,00
Savez invalida rada Crne Gore	Zadovoljavanje potreba lica sa invaliditetom	8.498,20
Udruženje multiple skleroze Crne Gore	Servis personalne asistencije i fizioterapeutskeg tretmana u domovima nepokretnih i polupokretnih pacijenata oboljelih od skleroze multipleks u	9.240,00

	opštinama Podgorica i Nikšić	
Olakšajmo život djeci sa posebnim potrebama	Nastavak projekta podrška i stručna pomoć djeci sa smetnjama u razvoju sa kreativnom radionicom na moru	8.754,00
Udruženje roditelja djece sa smetnjama u razvoju - Pravo na život	Podrška unaprijeđenju psihofizičkog stanja djece sa smetnjama u razvoju	8.100,00
Udruženje roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju	Servis podrške djeci sa smetnjama u razvoju iz Opštine Plav	8.100,00
Društvo roditelja djece sa posebnim potrebama - Bar	Za ljepšu budućnost	8.870,00
Korak nade	Korak u bolju budućnost	6.580,00
Sportsko-rekreativno društvo slijepih - Podgorica	Sport i rekreacija - potpuna integracija osoba sa invaliditetom	11.672,00
Šahovski klub slijepih - Zora	Devetnaesto decembarski šahovski festival	9.820,00
Rukometna akademija Đukanović	Rukomet za bolje sutra	5.000,00
Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore - UMHCG	Disabilityinfo - portal osoba s invaliditetom	14.930,00
Radio Mojkovac	Svi imamo ista prava	6.040,00
Televizija SUN - Bijelo Polje	Podizanje nivoa svijesti o osobama sa invaliditetom u Bijelom Polju	10.030,00
Ozon radio	Saradnjom do dobrobiti djece - radio emisije	5.800,00
Savez udruženja djece i omladine sa teškoćama u razvoju Naša inicijativa	Nastavak aktivnosti Saveza na unaprijeđenju položaja djece i omladine sa teškoćama u razvoju i osnaživanju lokalnih roditeljskih udruženja	18.000,00
Prvo udruženje roditelja, djece i omladine sa posebnim potrebama - Podgorica	Pružanje socijalnih servisa podrške i rehabilitacije djeci i omladini sa smetnjama u razvoju i pružanje psihološke podrške roditeljima	25.260,00
Centar za antidiskriminaciju - EKVISTA	Ka nediskriminaciji osoba s invaliditetom	24.860,00

Savez slijepih Crne Gore	Dokučivi svijet svakodnevnog života	57.451,98
Udruženje roditelja djece sa teškoćama u razvoju - Zračak Nade	Nastavak rada socijalnih servisa za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju u Pljevljima	23.830,00
Udruženje roditelja djece sa teškoćama u razvoju - Podgorica	Kroz aktivnosti udruženja do servisa usluga djeci i omladini sa teškoćama u razvoju i njihovim porodicama	19.220,00
Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore - UMHCG	Za mlade sa invaliditetom bez barijera	51.704,68
Udruženje roditelja djece i omladine sa smetnjama u razvoju STAZE	Produženi boravak za djecu sa autizmom koja se nalaze u redovnim vaspitno-obrazovnim ustanovama u Podgorici	30.095,00
Organizacija slijepih za Nikšić, Šavnik i Plužine	Aktivizam - ključ za kvalitetniji život osoba sa oštećenim vidom	17.850,00
Udruženje roditelja, djece i omladine sa smetnjama u razvoju Oaza - Bijelo Polje	Podrška za razvijanje servisa u "Oazi"	22.200,00
Udruženje za pomoć licima ometenim u psihofizičkom razvoju Nikšić	Zajedničkim snagama do potpune inkluzije	18.845,00
Udruženje paraplegičara Crne Gore	Razvoj kapaciteta lokalnih organizacija UPGC i unapređivanje i ostvarivanje prava i interesa osoba sa tjelesnim invaliditetom	54.624,00
JU Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju - Nikšić	Budimo jednaki	14.486,00
JU Dnevni centar za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju - Pljevlja	Poboljšanje nivoa usluga za djecu i omladinu sa smetnjama u razvoju u dnevnom centru Pljevlja	14.370,00
Centar za socijalni rad za Opštine Bijelo Polje i Mojkovac	Dnevni centar za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju u Opštini Mojkovac III faza	37.322,40
Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju - Tisa	Za siguran korak	14.990,70
Opština Rožaje - Sekretarijat za kulturu i društvene djelatnosti	Izgradimo dnevni centar za djecu sa teškoćama u razvoju	40.001,75

JU Dnevni centar za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju Herceg Novi	Zajedno do krova nad glavama	14.429,10
Radio Antena M	Zvukom do svjetlosti	15.000,00
Biblioteka za slijepe Crne Gore	Radio "Homer" - glas svjetlosti	25.645,00

Centar za antidiskriminaciju Ekvista je u maju 2012. godine u okviru projekta "Antidiskriminacija i osobe s invaliditetom" izdao Vodič protiv diskriminacije osoba s invaliditetom. Vodič je namijenjen prevashodno osobama s invaliditetom, ali i svim drugim pojedincima i stručnjacima koji dolaze u susret s osobama s invaliditetom i koji mogu uticati na sprječavanje diskriminacije kojoj su osobe s invaliditetom svakodnevno izložene. Vodič je razvijen tako da daje uvod u ljudska prava, sa posebnim akcentom na prava osoba s invaliditetom, govori o subjektima zaštite, kao i o instrumentima zaštite ljudskih prava, odnosno međunarodnim, regionalnim i nacionalnim dokumentima. Pored toga, predstavljen je proces zaštite od diskriminacije u Crnoj Gori kroz studiju izmišljenog slučaja. Vodič uključuje i listu često postavljanih pitanja, kroz koju se daju odgovori na određene dileme i nedoumice. Vodič je izdat uz podršku Američke Ambasade u Podgorici, posredstvom Demokratske komisije za male grantove.

U toku 2012. godine, organizacije lica sa invaliditetom su u značajnoj mjeri, preko svojih predstavnika, uključene u proces izrade pravnih akata koji se odnose na prava i politike osoba sa invaliditetom na državnom i lokalnom nivou.

Savjet za brigu o licima sa invaliditetom Crne Gore u 2012. godini se sastajao dva puta i razmotrio veći broj pitanja iz svoje nadležnosti, te pokrenuo znatan broj inicijativa za poboljšanje položaja lica sa invaliditetom u Crnoj Gori. Savjet za pitanja osoba s invaliditetom Glavnog grada se nije sastajao od 2008. godine. Takođe, Savjet za pitanja osoba s invaliditetom u Nikšiću se nijednom nije sastao u toku 2012. godine. Savjet za pitanja osoba s invaliditetom Cetinja nije funkcionisao od 2006. godine do novembra 2012. godine, kada su održali prvi sastanak u 2012. godini. Savjet za pitanja osoba s invaliditetom u Bijelom Polju je održao sjednicu u aprilu mjesecu. Održana je sjednica Savjeta za pitanja osoba s invaliditetom u Herceg Novom početkom 2012. godine. Svi predstavnici organizacija osoba s invaliditetom koji su članovi lokalnih savjeta za pitanja osoba s invaliditetom su iskazali nezadovoljstvo dinamikom rada lokalnih savjeta.

Zahvaljujući odobrenim sredstvima od Komisije za raspodjelu dijela prihoda od igara na sreću organizovan je prevodilački servis znakovnog jezika u opštini Bar u trajanju od 12 mjeseci. Kao pilot projekat, servis za gestovni govor se pokazao kao neophodan u određenim životnim situacijama. To je usluga namijenjena gluvim i nagluvim osobama na teritoriji opštine Bar, a radi lakše komunikacije i uključivanja u društveni život zajednice. Ova usluga omogućava uživanje jednog od osnovnih ljudskih prava na slobodu mišljenja i izražavanja, uključujući i pravo da se primaju i šire informacije. Gluve i nagluve osobe su koristile besplatne usluge prevođenja u sljedećim situacijama: zdravstvu, pravosuđu, policiji, u institucijama lokalne samouprave, za potrebe podrške samostalnom životu gluve osobe (banka, ZZZ, roditeljski sastanak i dr.), kod sastavljanja i prevođenja pisama (molbe, žalbe, dopisi...). Projektom su obuhvaćeni svi članovi organizacije gluvih i naglavih Bar, oko 70 osoba. Prevodilac se mogao angažovati: slanjem SMS poruke, elektronskom poštom, video pozivom, a pored profesionalnog gestovnog prevodioca, koji inače radi kao gestovni prevodilac informativnih emisija u RTCG, kao volonteri - gestovni prevodioci bila su angažovana još dva volontera gestovna prevodioca. Kroz navedeni projekat obezbijedena su sljedeća audiotehnička pomagala: buditnici koji se sastoje od sata sa svjetlosnim signalizatorom i vibratora koji u momentu

kontakta kazaljki na satu paljenjem svjetlosti ili vibracijom budi gluvo lice koje spava – odobreno 9 komada, video telefoni za gluve, omogućavaju gluvim osobama da međusobno komuniciraju na daljinu pomoću gestova – odobreno 10 komada, lap-topovi, zbog lakšeg pristupa informacijama gluvih i nagluvih lica, edukacije, integracije, povećanja svijesti o svojim mogućnostima – odobreno 4 komada, audiotehnička pomagala za gluve i nagluve koji pomažu ovim licima da savladaju barijeru oštećenja sluha i da se lakše uključuju u svakodnevni život.

Udruženje paraplegičara Crne Gore je, u okviru svojih redovnih aktivnosti, svakodnevno vršilo edukaciju i jačanje kapaciteta lokalnih organizacija osoba sa invaliditetom u svim oblastima kreiranja politike invalidnosti, sprovođenja projekata i dr. aktivnostima.

Udruženje mladih sa hendikepom Nikšića je u okviru projekta podržanog od strane Komisije za raspodjelu dijela prihoda od igara na sreću organizovalo tromjesečni kurs engleskog jezika. Kurs je bio podijeljen u dvije grupe, prvu su činile osobe sa tjelesnim invaliditetom, a drugu osobe sa oštećenim vidom. Osnovni stepen kursa je pohađalo 10 osoba s invaliditetom.

Već drugu godinu za redom Institut za strane jezike u saradnji sa Udruženjem mladih sa hendikepom Crne Gore organizuje besplatan kurs engleskog jezika za tri osobe s invaliditetom. Prva faza kursa organizovana je od kraja februara 2012. godine, u trajanju od 3 mjeseca, druga faza organizovana je od oktobra do kraja decembra 2012. godine. Kurs je organizovan u OŠ "Sutjeska", a pohađali su ga učenici srednje škole i studenti.

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore je u novembru mjesecu 2011. godine od strane Američke agencije za međunarodni razvoj (United States Agency for International Development-USAID) angažovano za sprovođenje istraživanja o izazovima sa kojima se suočavaju žene s invaliditetom, odnosno o položaju žena s invaliditetom u crnogorskom društvu. Istraživanje je trajalo do kraja februara 2012. godine, a obuhvatilo je 40 lica (22 muškarca i 18 žena), korišćenjem tri sociološke metode: lični upitnik, telefonski/Skype upitnik i fokus grupe. Tokom odabira ciljne grupe istraživanja, vođeno je računa o polnim, starosnim, obrazovnim, socio-kulturnim, materijalnim i drugim karakteristikama. Pored toga, istraživanje je rađeno po cross disability principu, odnosno obuhvaćene su sve vrste invaliditeta. Pored nabrojanih metoda, istraživanje je obuhvatalo i statističke podatke o osobama s invaliditetom, istraživanje o programima koji uključuju osobe s invaliditetom generalno i programima koji diferencirano uključuju pojedine grupe osoba s invaliditetom, definicije invalidnosti, publikacije u kojima su pominjane žene s invaliditetom, podaci iz oblasti zapošljavanja i sl. Istraživanje je objavljeno u novembru mjesecu 2012. godine i dostupno je na: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADZ326.pdf.

U okviru Programa za dodjelu pasa vodiča/pomagača Udruženja mladih sa hendikepom Crne Gore u aprilu je organizovan nastavak obuke za korišćenje bijelog štapa za dvoje učenika srednje muzičke škole „Vasa Pavić“ iz Podgorice. Obuku je vršila peripatološkinja iz Centra za rehabilitaciju Silver, sa kojim Udruženje sarađuje u cilju realizacije ovog programa. U maju mjesecu je troje potencijalnih korisnika za dodjelu psa vodiča/pomagača boravilo u Zagrebu na timskoj procjeni.

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore od aprila do jula mjeseca realizovalo je projekat Psihološkog savjetovališta. U okviru ove aktivnosti, organizovane su individualne seanse psihološkog savjetovanja koje su usmjerene na osobe s invaliditetom. Individualne seanse organizovane su za 5 osoba s invaliditetom u trajanju od 5 sati nedjeljno. Pored individualnih seansi, u okviru istog projekta, uporedo u periodu trajanja Psihološkog savjetovališta, organizovane su edukativno-rekreativne radionice i međusobno druženje osoba s invaliditetom sa volonterima/kama Udruženja (aktivnost "Otvoreni dan"). U ovoj aktivnosti je prosječno učestvovalo 4-5 volontera i 10 osoba s invaliditetom.

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore i Evropska mreža za samostalni život 23.-25. maja organizovali su dvodnevnu konferenciju o samostalnom životu osoba s invaliditetom, pod nazivom „Pokretanje samostalnog života osoba s invaliditetom u Crnoj Gori“. Na konferenciji su, pored predstavnika iz Crne Gore, bili i predstavnici iz zemalja okruženja: Srbije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Slovenije i Rumunije. Cilj konferencije bio je: podsticanje i podrška osobama s invaliditetom u zalaganju za ostvarenje prava na samostalan život i za poštovanje ljudskih prava uopšte u pojedinim zemljama, a tako i na evropskom nivou, kao i upoznavanje sa servisom personalne asistencije, kao preduslovom za samostalno življenje osoba s invaliditetom i različitim modelima personalne asistencije. Posebno su obrađivane teme samostalnog života, kao što su: dostupnost i uticaj na mjere štednje za samostalan život. Kao generalan napredak u društvu primjetno je osnaživanje osoba s invaliditetom za samostalan život, prije svega servisom personalne asistencije i sve većim osamostaljivanjem i nezavisnošću od članova porodice.

Organizacija slijepih za Nikšić, Šavnik i Plužine i Udruženje „PLEGIJE“ Nikšić po drugi put zaredom realizovali su projekat Personalne asistencije. Projekat je trajao 9 mjeseci, a sama usluga personalne asistencije je pružana u periodu od 6 mjeseci za 10 korisnika (po pet članova partnerskih organizacija, odnosno pet osoba sa fizičkim invaliditetom i za pet osoba sa oštećenjem vida). Servis je realizovan u saradnji sa Opštinom Nikšić u okviru projekta „Reforma sistema socijalne i dječje zaštite - unapređenje socijalne inkluzije“ IPA 2010, koji sprovode Ministarstvo rada i socijalnog staranja i Ministarstvo prosvjete, u saradnji sa kancelarijama UNDP-a i UNICEF-a u Crnoj Gori. Ovaj projekat finansira Delegacija Evropske unije u Crnoj Gori. U okviru projekta, organizovan je seminar za korisnike i njihove personalne asistente nakon čega je od 1. marta započeo rad samog servisa. Pružana je usluga personalne asistencije u obimu od prosječno 3 sata dnevno, što na mjesečnom nivou iznosi po 90 sati asistencije za svakog korisnika pojedinačno. Inače, ove dvije organizacije su po prvi put u Crnoj Gori započele pilot projekat personalne asistencije 2009. godine.

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore u saradnji sa Koalicijom organizacija osoba s invaliditetom, u sklopu globalnog kooperativnog projekta „Međunarodna promocija prava osoba s invaliditetom“ (Disability Rights Promotion International - D.R.P.I.), a uz podršku Univerziteta Jork iz Toronta, Kanada i Regionalnog Centra za jugoistočnu Evropu, počev od januara sprovodi sveobuhvatni monitoring poštovanja Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Na početku projekta održan je sedmodnevni trening za individualne, systemske i analitičke monitore i druge koji će biti uključeni u prikupljanje podataka i informacija o poštovanju ljudskih prava osoba s invaliditetom, analizu i izvještavanje o praksi i trenutnoj situaciji u Crnoj Gori. Projektom je do sada urađeno 100 intervjua individualnih iskustava osoba s invaliditetom o implementaciji i poštovanju Konvencije UN o pravima osoba s invaliditetom. Karakteristika ovog projekta, odnosno holističkog pristupa, jeste da su isključivo osobe s invaliditetom i realizatori i učesnici, odnosno ciljna grupa projekta. Nakon završetka intervjua, uporedo se radi systemski monitoring, odnosno analiza zakona i drugih pravnih akata i analiza medijske slike o invalidnosti, i analitički monitoring, odnosno obrada podataka sa terena.

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore je organizovalo događaj povodom početka studentske godine. Događaj se sastojao od više aktivnosti i to: posjete predsjednika Vlade dr Igora Lukšića prostorijama Udruženja, plesne tačke „Škole Plesa“ UMHC-a, izložbe radova članice Udruženja i susreta Premijera sa Marijanom Goranović, predstavnicom Crne Gore na Paraolimpijskim igrama u Londonu. Prvi dio posjete organizovan je, kao što je pomenuto, u prostorijama Udruženja. Posjetu je sačinjavalo upoznavanje menadžmenta, posjeta prostorija, zatim sastanak koji je organizovan u glavnoj kancelariji sa osobljem Udruženja. Teme razgovora bile su opšte informacije o radu Udruženja, zatim pristupačnost, obrazovanje, servisi podrške i zapošljavanje. Kako su ove oblasti djelimično i sastavni dio Strategije za integraciju osoba sa invaliditetom, o njima je u jednom dijelu sastanka upravo govoreno sa

aspekta implementacije mjera iz Strategije. Osnovni zaključci sastanka bili su: da se intenziviraju aktivnosti u oblasti pristupačnosti, prvenstveno mjere definisane Akcionim planom za sprovođenje Strategije za integraciju OSI za period 2012-2013. godine, da se još jednom razmotri Predlog Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, da tim UMHCG-a pripremi Nacrt Zakona o personalnim asistentima i da ga kao takvog ponudi Ministarstvu rada i socijalnog staranja, te da se još jednom preispita status Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica s invaliditetom.

Centar za antidiskriminaciju „EKVISTA“, u partnerstvu sa Udruženjem mladih sa hendikepom Crne Gore, organizovao je III generaciju „Škole o ljudskim pravima osoba s invaliditetom“. Škola je realizovana u okviru projekta „Škola o ljudskim pravima osoba s invaliditetom“ koji je finansiran sredstvima od igara na sreću. Kandidati su birani na osnovu Oglasa, odnosno prijave i motivacionog pisma. Škola je trajala 3 mjeseca, a sastojala se od 12 cjelina. Predavači su bili eksperti iz oblasti ljudskih prava, a učesnici različitog obrazovnog i socijalnog profila, od osoba s invaliditetom, NVO aktivista, maturanata, studenata, državnih i opštinskih službenika, zaposlenih u ustanovama socijalne zaštite i drugih pojedinaca koji su zainteresovani za ovu problematiku.

Udruženje Plegije Nikšić od 2011. godine realizuje dostupan prevoz za osobe s invaliditetom na teritoriji Opštine Nikšić. Usluge prevoza koristi širi krug ljudi iz više organizacija osoba s invaliditetom. Udruženje Plegije ovaj servis sprovodi projektno, bez finansijske podrške lokalne zajednice i uprave, bez obzira što je ovo jedini dostupan prevoz za osobe s invaliditetom u Nikšiću.

Udruženje paraplegičara Bijelo Polje i Mojkovac je realizovalo projekat Razvoj psihosocijalnih usluga za osobe sa invaliditetom, koji je podržan od strane UNDP-a. Cilj projekta je podizanje nivoa svijesti kod osoba sa invaliditetom u cilju uključivanja u socijalne integracije. U tom smislu je bio angažovan predavač-sociolog i sprovedene su 72 individualne seanse. U sklopu projekta, održane su i 4 radionice na temu upoznavanja sa domaćim zakonodavstvom u oblasti invalidnosti.

Navedeno udruženje je realizovalo i projekat pod nazivom Servis za ortopedska pomagala Bijelo Polje čiji je cilj podizanje kvaliteta života osoba sa invaliditetom i omogućavanje lakšeg pristupa odnosno načina nabavljanja ortopedskih pomagala namijenjenih za osobe sa invaliditetom na području sjevera Crne Gore.

Udruženje paraplegičara Nikšić je u sklopu projekta „Stop diskriminaciji osoba sa paraplegijom“ koji je finansiran od strane Evropske unije, realizovalo i okrugli sto na temu „Rješavanje problema personalnog asistenta kod paraplegičara samaca“. Cilj okruglog stola je da ukaže na neophodnost donošenja zakona koji će regulisati ovu oblast, koja je izuzetno značajna za osobe sa invaliditetom. Na okruglom stolu je bilo prisutno 22 učesnika iz NVO sektora, kao i predstavnici Vladinih tijela i državnih institucija.